

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІСОТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
Навчально-науковий Інститут лісового і садово-паркового господарства
Кафедра лісівництва

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

на тему:

Чисельність та поширення лисиці (*Vulpes vulpes* L.) у мисливських угіддях Львівського надлісництва філії «Карпатський лісовий офіс» ДП "Ліси України"

Спеціальність _____ 205 Лісове господарство
(код і назва)
Освітньо-професійна програма 205.2 Мисливське господарство
(код і назва)

Керівник _____ проф. Хоецький П. Б.

Виконав ст. гр. МГ-61м _____ Чавс Р. А.

Рецензент _____ доц. Іванюк А. П.

Львів – 2025

Міністерство освіти і науки України
Національний лісотехнічний університет України

Інститут: лісового і садово-паркового господарства
Кафедра: лісівництва
Освітній ступінь: магістр
Спеціальність: 205 - Лісове господарство
Освітньо-професійна програма: Мисливське господарство

ЗАТВЕРДЖУЮ:
Зав. кафедри доц. Делеган І. І.

«_____» _____ 2025 р.

**ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА**

Чавсу Роману Андрійовичу

Тема роботи: Чисельність та поширення лисиці (*Vulpes vulpes* L.) у мисливських угіддях Львівського надлісництва філії «Карпатський лісовий офіс» ДП "Ліси України"

затверджена наказом по університету від «28» жовтня 2025 р. № С-897

2. Термін здачі студентом закінченого проекту (роботи): 25.11.2025 р.

3. Вихідні дані до роботи: літературні джерела; матеріали мисливського впорядкування та таксації звірів; матеріали мисливського та лісовпорядкування; матеріали польових досліджень життєдіяльності лисиці.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які належить розробити): вступ, огляд літератури; програма та методика робіт; мисливськогосподарська діяльність надлісництва; чисельність та добування лисиці; висновки; список літератури, додатки.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень): динаміка поголів'я лисиці у мисливських угіддях Львівського надлісництва; добування лисиці у мисливських угіддях Львівського надлісництва; захворювання лисиці на сказ у Львівській області; щільність лисиці у мисливських угіддях Львівського надлісництва; видовий розподіл захворювання тварин на сказ у Львівській області.

бб. Консультанти по проекту з зазначенням розділів

Розділ	Консультант	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв

7. Дата видачі завдання: 5.08.2025 р.

Керівник

_____ (підпис)

Завдання прийняв до виконання :

_____ (підпис)

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№	Назва етапів дипломного проекту (роботи)	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1.	Отримання вихідного завдання	5.08.2025	виконано
2.	Опрацювання літературних джерел	6.08.2025-13.08.2025	виконано
3.	Проведення польових робіт	14.08.2025-12.09.2025	виконано
4.	Опрацювання зібраного фактичного матеріалу	12.09.2025-1.10.2025	виконано
5.	Написання загальних розділів роботи	1.10.2025-21.10.2025	виконано
6.	Опрацювання спеціальної частини	22.10.2025-4.11.2025	виконано
7.	Комп'ютерний набір тексту	21.11.2025-20.11.2025	виконано
8.	Оформлення додаткового матеріалу	26.11.2025-24.11.2025	виконано
9.	Здача завершеної роботи	25.11.2025	виконано

Студент-дипломник

_____ (підпис)

Керівник роботи

_____ (підпис)

УДК 637.7

Чавс Р. А. Чисельність та поширення лисиці (*Vulpes vulpes* L.) у мисливських угіддях Львівського надлісництва філії «Карпатський лісовий офіс» ДП "Ліси України". Кваліфікаційна робота магістра. – Львів: НЛТУ України, 2026. – 58 с.

Анотація

Проведено аналіз мисливськогосподарської діяльності Львівського надлісництва філії «Карпатський лісовий офіс» ДП «Ліси Україна». Проаналізовано особливості існування лисиці, встановлено біотопи існування виду. Чисельність поголів'я істотно збільшилось упродовж 2023-2025 рр. Упродовж 2019-2022 рр. в угіддях надлісництва добуто понад 200 лисиць. У 2022 р. добуто лише 16 лисиць упродовж зимового періоду до російської агресії. Упродовж 2021-2024 рр. значно збільшилась кількість захворювань лисиці на сказ. У порівнянні з 2020 р. чисельність хворих лисиць у 2024 р. збільшилась у вісім разів. Упродовж 2019-2022 рр. щільність лисиці в угіддях надлісництва становила від 1,1 до 1,6 голів на 1 тис. га. Із диких тварин зареєстровано захворювання на сказ у лисиці, борсука, єнотоподібного собаку, рисі, їжака.

Ключові слова: *Vulpes vulpes*, динаміка чисельності, популяція, біотехнія, сказ.

Рис. 8, Табл. 6, бібліогр. 31.

Chavs R. A. The number and distribution of the red fox (*Vulpes vulpes* L.) in the hunting grounds of the Lviv Forestry Department of the Carpathian Forest Office branch of the State Enterprise "Forests of Ukraine". – Lviv: NLTU of Ukraine, 2024. – 58 p.

Abstract

An analysis of the hunting activities of the Lviv Forestry Department of the Carpathian Forest Office branch of the State Enterprise Forests of Ukraine was conducted. The peculiarities of the existence of the fox were analyzed, and the biotopes of the species were established. The population increased significantly during 2023-2025. During 2019-2022, more than 200 foxes were caught in the forest management areas. In 2022, only 16 foxes were caught during the winter period before the Russian aggression. During 2021-2024, the number of foxes with rabies increased significantly. Compared to 2020, the number of sick foxes in 2024 increased eightfold. During 2019-2022, the density of foxes in forest management areas was from 1.1 to 1.6 heads per 1 thousand hectares. Among wild animals, rabies was registered in *Vulpes vulpes*, *Nyctereutes procyonoides*, *Meles meles*, *Lynx lynx*.

Keywords: *Vulpes vulpes*, population dynamics, population, biotechnique, rabies.

Fig. 8, Table 6, bibliography. 31.

Зміст

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ОСОБЛИВОСТІ ІСНУВАННЯ ЛИСИЦІ	6
1.1. Систематика лисиці	6
1.2. Живлення лисиці у різних географічних зонах	8
1.3. Сезонність живлення лисиці	11
РОЗДІЛ 2. МЕТА, МЕТОДИКА ТА ПРОГРАМА РОБІТ	20
2.1. Мета та програма досліджень	20
2.2. Методика робіт	21
РОЗДІЛ 3. ГОСПОДАРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЛЬВІВСЬКОГО НАДЛІСНИЦТВА	24
3.1. Лісогосподарська діяльність надлісництва	24
3.2. Мисливськогосподарська діяльність надлісництва	26
РОЗДІЛ 4. ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ДОБУВАННЯ ЛИСИЦІ В УГІДНЯХ ЛЬВІВСЬКОГО НАДЛІСНИЦТВА	32
4.1. Біотопи існування виду	32
4.2. Динаміка чисельності лисиці	36
4.3. Добування	39
4.4. Живлення	47
4.5. Конкуренти	48
ВИСНОВКИ	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	53
ДОДАТКИ	57

ВСТУП

Територія Львівської області, північна частина якої займає Полісся, центральна – Лісостеп, південна – Карпати, відноситься до Дністровсько-Бугському зоогеографічному району і Карпатського зоогеографічного округу. Загальна площа лісових угідь становить понад 610 тис. га, із них держлісфонд складає 467,8 тис. га. Ліса представлені цінними насадженнями сосни – 23%, ялини – 15%, ялиця – 8%, дуба – 21%, бука – 20%, м'яколистяні породи займають 9% площі. За віком переважають молодняки – 41,0%, середньовікові насадження становлять 40,2%, стиглі і перестиглі – 6,4%. За типами мисливських угідь розподіл такий: листяний ліс – 42%, змішаний ліс – 30, хвойний ліс – 28%. Лісова рослинність для більшості диких тварин є джерелом кормів, що лежить в основі всіх складних ланцюгів і циклів живлення, які виявлені у лісових екосистемах. Формування фауни відбувається під істотним впливом антропогенних чинників. До складу мисливських тварин України входять понад 90 видів ссавців і птахів (50 видів птахів і 40 видів ссавців). Дика теріофауна Львівщини нараховує 70 видів звірів, в тому числі 24 мисливських видів, із яких використовують вісім видів, решта – малочисельні. Ліси Львівської області заселяють зубр (*Bison bonasus* L.), лось (*Alces alces* L.), олень благородний (*Cervus elaphus* L.) і плямистий (*Cervus nippon* Temm.), лань (*Cervus dama* L.), дика свиня (*Sus scrofa* L.), козуля європейська (*Capreolus capreolus* L.), заєць сірий (*Lepus europaeus* Pall.), вивірка (*Sciurus vulgaris* L.), лисиця (*Vulpes vulpes* L.), вовк (*Canis lupus* L.), куниця лісова (*Martes martes* L.) і кам'яна (*Martes foina* Erxleb.), борсук (*Meles meles* L.), бобер (*Castor fiber* L.), видра, (*Lutra lutra* L.) ласка (*Mustela nivalis* L.), горностаї (*Mustela erminea* L.), тхір лісовий (*Martes putorius* L.), ондатра (*Ondatra zibethicus* L.), єнотоподібний собака (*Nyctereutes procyonoides* Gray.), а в гірських лісах – ведмідь (*Ursus arctos* L.), рись (*Lynx lynx* L.), лісовий кіт (*Felis silvestris* Schr.) (Хоєцький, 2010). Із них основними об'єктами полювання зазвичай є три види ратичних (козуля, дика свиня, олень благородний), заєць сірий. У минулому до об'єктів полювання відносились лисиця, куниця кам'яна і

лісова, тхір, видра, борсук. У заготовках шкур хутрових звірів в Україні західні області, зокрема Львівська область, мала помітне значення (Полушина, 1961). Зокрема шкури лисиць заготовляли з 1946 р. і кількість їх неухильно збільшувалась. У сучасний період шкури лисиць не заготовляють, добування – мінімальне, на поголів'я хижака впливають загалом лише природні чинники. Тому метою роботи є аналіз чисельності, впливу чинників середовища на поголів'я лисиці у мисливських угіддях Львівського надлісництва ДП «Ліси України».

РОЗДІЛ 1. ОСОБЛИВОСТІ ІСНУВАННЯ ЛИСИЦІ

1.1. Систематика лисиці

Лисиця звичайна (*Vulpes vulpes*, синонім *Vulpes fulva*) – представник роду Лисиця (*Vulpes*) та родини Собачі (*Canidae*) ряду Собакоподібні (*Canidaeformes*). Вид широкопоширений. У Європі трапляється повсюдно. Заселяє Північну Африку, зокрема: Туніс, Марокко, Єгипет та Алжир, більшу частину Азії. Поширена з півночі від арктичної зони на південь до Північного Китаю та Індії. Вона була акліматизована в деяких країнах (Австралія). У вертикальному відношенні лисицю реєстрували до висоти 4500 м н. р. м. (Татарінов, 1973).

Науковці дослідили і описали декілька десятків підвидів лисиці (Wilson, Reeder, 2005):

1. *Vulpes vulpes dolichocrania* (Ognev, 1926) – поширена у Європі та Північній Азії (крім Китаю);

2. *V. v. alascensis* (Merriam, 1900) – поширена на Алясці, фенотипово схожа на сріблясто-чорних лисиць, які були виведені штучно.

3. *V. v. caucasica* (Dinnik, 1914) – поширена на Кавказі, має схожі характеристики з іншими підвидами: яскраво-рудий колір спини, біле черево, чорні нижні частини ніг та довгий хвіст з білим або чорним кінчиком тощо.

4. *V. v. deletrix* (Bangs, 1898) – поширена на острові Ньюфаундленд (біля північно-східних берегів Північної Америки). Вперше описав Бенгс підвид у 1898 р. Вона відрізняється солом'яно-жовтим хутром, яке може набувати золотисто-жовтого кольору.

5. *V. v. alpherakyi* (Satunin, 1906) – описаний Сатунініним у 1906 р. Вона поширена у напівпустельних рівнинах Східного Закавказзя, характеризується середніми розмірами, коротким і грубим хутром, рудувато-сірим забарвленням з червонувато-рудюю смугою вздовж хребта та сіруватим черевом.

6. *V. v. cascadiensis* (Merriam, 1900) – поширена у каскадних горах Вашингтона та Орегону (США). Історично підвид об'єднували з іншими

гірськими особинами, сучасні генетичні дослідження показують, що він відрізняється від рудої лисиці Сьєрра-Невади. Опи саний Мерріамом у 1900 р.

7. *V. v. arabica* (Thomas, 1902) – поширена на Аравійському півострові (ОАЕ, Саудівській Аравії, Кувейті, Ємені), зокрема в горах Дофар і Хаджар в Омані, а також в Йорданії, Сирії, Іраку. Вона пристосована до існування в пустелі. Арабська руда лисиця також має хутро між пальцями, що запобігає опікам лап. Вона має коричнево-блідо-червоний колір і важить близько 3 кг.

8. *V. v. anatolica* (Thomas, 1920) – поширена у північній Африці та на Близькому Сході.

9. *V. v. fulva* (Desmarest, 1820) – північноамериканський підвид лисиці рудої, поширена у Північній Америці. Лисиця мігрувала до Північної Америки у період Іллінойського зледеніння (від 300 тис. до 130 тис. років до нашої ери) та проникла на південь континенту.

10. *V. v. griffithi* (Blyth, 1854) – афганська руда лисиця. Вона належить до південних лисиць: білонога лисиця (*V. v. pusilla* (Blyth, 1854)), туркменська лисиця (*V. v. flavescens* (Gray, 1843)). Для них характерні перехідні риси між північними лисицями та меншими південними особинами. Вони характеризуються довшими кінцівками, вухами, але максимальні розміри, яких досягають південні лисиці, менші за середні розміри лисиць, які заселяють північні регіони.

11. *V. v. barbara* (Shaw, 1800) – поширена у Північно-Західній Африці, зокрема – Берберійське узбережжя.

12. *V. v. rubricosa* (Bangs, 1898) – поширена на північному сході Сполучених Штатів та Канади.

13. *V. v. schrenckii* (Kishida, 1924) – поширена на островах Хоккайдо (Японія), Сахаліні, Курильських островах та на інших океанічних островах. Хижак пристосований до холодного клімату, заселяє лісові масиви, прибережні райони.

14. *V. v. silacea* (Miller, 1907) – іберійська лисиця, підвид лисиці рудої. Вперше описана у 1907 р. Міллером. Трапляється на Піренейському півострові. Статевий диморфізм проявляється у більшому черепі самця.

1.2. Живлення лисиці у різних географічних зонах

Серед різних тварин, зокрема ссавців, вивченню екології, поширенню, живленню лисиці науковці приділяли значну увагу (Корнеєв, 1955; Лушак, Гунчак, Делеган, 2006; Полушина, 1962, 1986; Роженко, 1986; Шейгас, Гудзь, 2005). Наведений перелік ймовірно не повний, деякі роботи могли залишитися невідомими, але й наведені дозволяють встановити деяку закономірність у поширенні, чисельності, живленні у деяких пунктах її географічного ареалу. Незважаючи на істотний фактичний матеріал по живленню лисиці деякі аспекти залишаються не достатньо вивченими. По-перше, далеко не у всіх районах було вивчено повний цикл живлення, а по-друге, у більшості випадків вивченням було охоплено тільки один-два роки, внаслідок цього специфіка кормового режиму у певному районі інколи змінюється внаслідок доступності, переважаням одного або іншого основного корму.

Лисиця – типовий еурифаг-хижак. До основних кормів науковці зазвичай відносять корми, які трапляються у сніговий і безсніжний період не менше, ніж 20%.

1. Мишоподібні гризуни (полівки – *Arvicola*, миші, дрібні представники підродини *Murinae*). Показник трапляння цих видів у живленні лисиці досягає 100% (більшість із них активні цілорічно).

2. Інші гризуни (білячі – *Sciuridae*, вовчки – *Myoxidae*, тушканчики – *Dipididae*, хом'яки роду – *Cricetinae*). Показник трапляння досягає 92% (значна частина видів цієї групи залягає на зиму у сплячку).

3. Зайці (*Leporidae*). Показник трапляння досягає 59%.

4. Падаль – трупи диких ратичних і різних домашніх тварин, відходи людського господарства. Показник трапляння – до 50%.

5. Крупні ссавці (козулі – *Cervidae*). Показник трапляння до 46%.

6. Тетерукові птахи (родина Tetraonidae). Показник трапляння 32%.
7. Інші птахи (переважно горобцеподібні – Passeriformes). Показник трапляння 72%.
8. Комахи (головним чином крупні жуки, рідше оси і прямокрилі). Показник трапляння досягає 89%.
9. Ягоди і фрукти. Показник трапляння досягає 66%.

Із дев'яти груп кормів, дві групи – «комахи» та «інші птахи» – необхідно віднести до кормів безсніжного періоду. Це повністю погоджується з припиненням або зменшенням активності комах зимою, а також з відльотом на південь більшості видів горобцеподібних птахів. До цієї категорії відносяться, ймовірно, група «інші гризуни» у північних районах поширення виду. До типових зимових кормів ймовірно можна віднести лише одну групу кормів – падло, так як всі інші основні корми снігового періоду зареєстровані із відповідними показниками трапляння хоча би в одному районі влітку (Татарінов, 1956).

Живлення лисиці в окремих ландшафтних зонах відрізняються істотно:

1. У лісотундрі та тайзі основні літні корми – ягоди, комахи, інші птахи (три групи); зимові – падло (одна група); цілорічні – мишоподібні (полівки), куроподібні птахи і зайці (три групи); всього сім груп.
2. У зоні змішаних лісів основні літні корми – комахоїдні та інші птахи (дві групи); зимові – заєць і падло (дві групи); цілорічно – мишоподібні, представлені крім полівок також і мишаками (одна група); всього п'ять груп.
3. У степовій та напівстеповій зоні основні літні корми – комахоїдні, інші птахи та інші гризуни (три групи); специфічних основних кормів, ймовірно, немає; цілорічні корми – мишоподібні (полівки) – одна група; всього чотири групи.
4. У гірських умовах Карпат основні літні корми – комахоїдні (одна група); цілорічно – мишоподібні гризуни (полівки і мишаки, останні в деякі роки переважають) і фрукти (дві групи); всього три групи.

5. У гірській частині Криму основні літні корми – комахоїдні, інші птахи і зайці (три групи); цілорічно – ягоди і фрукти, мишоподібні гризуни і крупні ссавці (козуля) – також три групи; всього шість груп.

У рівнинних районах з переміщенням із півночі на південь кількість основних груп кормів у лисиці поступово зменшується, живлення стає все більш одноманітним. Найбільш різноманітні корми у лисиць гірської частини Криму. Щільність населення лисиці у різних частинах її ареалу неоднакова. Найбільш щільно населена степова і лісостепова зони, в тайзі і тундрі лисиці трапляються рідше. У лисиці нерівномірність заселення різних частин ареалу свідчить про те, що вплив несприятливих факторів середовища особливо істотно позначається на життєдіяльність хижака в зоні тундри і тайги. Вплив цих факторів зменшується по мірі переміщення на південь, що найбільш сприятливо для лисиць, яка заселяє лісостепову і степову зони, які характеризуються малосніжною зимою та значною кількістю видів гризунів. З цієї точки зору різноманітність живлення лисиці у північних широтах може бути обґрунтоване недостатньою кількістю кормів, або меншою доступністю кормів. У такому випадку еурифагія повинна розцінюватися як пристосування до умов, які характеризуються меншими кормами.

Однак, хижак з таким широким кормовим діапазоном, як лисиця, може відчувати нехватку в кормах у безсніжний період року. Чисельність мишоподібних гризунів – основного корму лисиці – в цей період, як відомо, піддається значним коливанням, і в окремі роки хижак може відчувати деяку нехватку в кормах. Але, цей недолік завжди може бути у достатній мірі компенсований специфічними кормами літнього періоду – комахами і птахами.

Інша ситуація виникає взимку. Сніговий покрив істотно змінює умови добування мишоподібних гризунів – трапляння їх у живленні лисиці істотно зменшується у всіх районах, які характеризуються значною висотою снігового покриву. Лисиця повинна затрачувати багато енергії на викопування гризунів із-під снігу, але в умовах щільного снігового покриву тундри або надмірного снігового покриву тайги вона недостатньо пристосована. Через труднощі, які

виникають у лисиці у добуванні мишоподібних гризунів у лісотундрі та в тайзі, улюбленими кормами хижака є заєць білий і тетерукові птахи, які входять в цих зонах у число її основних кормів. Нерідко основним кормом тут є падло. Відсутність лисиць у тундрі залежить від присутності там екологічно близького, але більш пристосованого до тундрових умов існування іншого хижака – песця (*Alopex lagopus*). Конкуренції з ним лисиця не витримує. Однак, тут причина не тільки в конкуренції, але й в морфологічній непристосованості лисиці до добування мишоподібних гризунів з-під щільного снігу тундри і відсутності тут достатньої кількості зайця білого та куріпок, які мігрують на зиму у лісотундру. Щільний сніг тундри не дозволяє лисиці успішно полювати навіть у роки значної кількості мишоподібних гризунів. Кігті передніх лап песця розвинені відносно більше, ніж у лисиці, що пояснюється адаптацією песця до розкопування щільного снігу тундри. Лисиця не може існувати у тундрі незалежно від того, чи існує там песець, чи ні. Відсутність її в цій зоні – приклад географічного обмеження поширення виду внаслідок несприятливих умов добування корму.

1.3. Сезонність живлення лисиці

Вивчення живлення хижака має істотне значення для визначення лисиці з точки зору споживання нею кормів, так і для з'ясування стану поголів'я у певній місцевості у залежності від стану кормової бази. Особливо значний інтерес представляє вивчення живлення представників ряду Хижі (*Carniformes*), зокрема таких як лисиця. Упродовж 1952-1960 рр. на кафедрі зоології хребетних Львівського університета вивчали живлення лисиці, ласки (*Mustela nivalis*), куниці лісової (*Martes martes*). Дослідження дозволили виявити деякі особливості у живленні хижаків, їх сезонний раціон і взаємовідношення між ними. Було проаналізовано понад 300 екскрементів. Взимку у живленні хижака переважають мишоподібні гризуни, вони становлять понад 60% траплянь. Серед гризунів переважають руда лісова полівка (*Clethrionomys glareolus*), яка трапляється у 23% проб. Наступний гризун, який трапляється у 19%, є підземна полівка (*Microtus subterraneus*), заєць сірий (*Lepus europaeus*) – близько 16%

проб, сіра полівка (*Microtus arvalis*) у 13% і повх (*Arvicola terrestris*) – близько 12%. Птахи у живленні лисиці взимку становлять 17% траплянь. В екскрементах і шлунках виявлені зазвичай пір'я або навіть їх фрагменти, що унеможливило їх ідентифікацію. До виду вдалося визначити птахів двічі – в одному випадку це виявився глушець, а в другому випадку – ворона. У зимових екскрементах було зареєстровано шерсть корови та борсука і хліб. Екскременти були зібрані біля с. Кваси, що знаходиться у Рахівському районі (Закарпаття). Лисиця ймовірно відвідувала звалище, де споживала відходи (Полушина, Владышевский, 1963).

Весною раціон хижака майже не міняється. У проаналізованих пробах переважають гризуни, вони становлять 70% раціону. Мишоподібними гризунами, які споживає лисиця є руда, сіра і підземна полівки тощо. В кінці весни, зокрема у травні, трапляється в екскрементах шкарлупа яєць птахів, що становить понад 6%, а також крупні жуки (8,0%). По одному разу в екскрементах виявлено було шерсть зайця сірого і козулі.

Влітку раціон лисиці різноманітніший. До кормового раціону входять різні мишоподібні гризуни, заєць, комахоїдні, птахи, комахи, плазуни. Із кормів рослинного походження трапляються чорниця і малина. У літньому раціоні мишоподібні гризуни становлять 86%. У видовому відношенні найчастіше трапляється руда лісова полівка (*Clethrionomys glareolus*) – близько 28%, полівка підземна (*Microtus subterraneus*) – 20%, миші роду *Apodemus* – близько 20%, повх (*Arvicola terrestris*) – понад 13%, не визначені види – 11,0%, заєць, снігова полівка (*Microtus nivalis*) і вовчок (*Glis glis*) трапляються в екскрементах рідко (Полушина, Владышевский, 1963).

Крім гризунів, в екскрементах хижака виявлені шерсть комахоїдних і ратичних. Із комахоїдних трапляється кріт (в одному випадку) і землерийки роду *Sorex* (два трапляння). Із ратичних в екскрементах в одному випадку зареєстровано козулю (*Capreolus capreolus*). Птахів в екскрементах хижака не ідентифіковано, вони у раціоні лисиці становлять понад 9%. Вдвічі більше, ніж птахи, в екскрементах трапляється комахи – жуки (*Geotrupes*) та ін. (близько 19%).

Плазуни представлені – ящіркою (*Lacerta sp.*) і вужем (*Natrix sp.*). Вони в екскрементах траплялися по одному разу.

У другій половині літа хижак поїдає рослинний корм, зокрема – чорницю та малину, а також вишню. Значення рослинних кормів збільшується в осінні місяці, зазвичай у вересні.

Восени відсоток рослинних кормів у раціоні хижака істотно збільшується. Понад третину проаналізованих проб відносяться до осінніх місяців. В екскрементах одночасно траплялися залишки птахів, гризунів, ягоди і плоди, зокрема – чорниця, брусниця, сливи. Корми лисиці, яка трапляється у гірських районах, складаються із полівки сірої (*Microtus arvalis*) – близько 17%, рудої полівки (*Clethrionomys glareolus*) – 16,0%, миші роду Arvicolinae – понад 8%, полівки підземної (*Microtus subterraneus*) – 7,0%, повха (*Arvicola terrestris*) – близько 4%, полівки снігової (*Microtus nivalis*) – близько 1,0%, зайця сірого (*Lepus europaeus*) – близько 1,0%, не визначені гризуни – 19%, птахи (не ідентифіковані) – 7%, комахи, зокрема жуки – понад 12%, ящірка – близько 1%, ягоди чорниці – понад 22%, сливи – понад 14%, груша – 8%, ягоди брусниці – близько 2%. Із рослинних кормів рідко траплялися яблука, терен, ожина (Полушина, Владышевский, 1963).

За дослідженнями професора Корнєєва О. П., на початку 50-х років було зібрано і проаналізовано понад 500 зразків екскрементів, а також проведено дослідження шлунково-кишкового тракту близько 130 лисиць. У цілому матеріали досліджень ґрунтувалися на 800 даних, зібраних у різні періоди року у найрізноманітніших умовах оселення лисиць (Корнєєв, 1955). Матеріали живлення лисиці упродовж року свідчили про різноманітність кормів лисиці. За різноманітністю видового складу тваринних і рослинних кормів вона частково поступається лише єнотоподібному собаці. Вона поїдає понад 120 видів тварин і понад 20 видів рослин у досить нерівномірних співвідношеннях у залежності від сезону (Корнєєв, 1955).

Ссавці займають у річному балансі живлення лисиць домінуюче місце. Майже 94% всіх проаналізованих даних мали у своєму складі ссавців і 6%

включали лише представників інших класів тваринних і рослинних об'єктів живлення. Серед ссавців виключне значення у живленні мають мишоподібні гризуни. Мишоподібні гризуни становили близько 98% раціону хижака. Серед мишоподібних гризунів найбільш помітне місце займають полівки, вони становлять близько 77% раціону лисиці. Основне кормове значення мають полівка звичайна (*Microtus arvalis*) та водяний щур (*Arvicola terrestris*). Третє місце в раціоні займає щурооголові полівки (*Alexandromys (Microtus) oeconomus*), їх залишки виявлені у близько 14% зразках. Менше у живленні трапляються полівки лісові (*Clethrionomys glareolus*), а в південно-східних районах – степові полівки (*Microtus socialis*). У 24% зразках траплялися миша лісова (*Sylvaemus sylvaticus*), миша польова (*Apodemus agrarius*), хатня миша (*Mus musculus*). Інший гризун заєць сірий (*Lepus europaeus*) – виявлений у 10% зразків.

Із тварин із ряду комахоїдні у живленні лисиці трапляються чотири види, з яких найчастіше зустрічається бурозубка звичайна (*Sorex araneus*), рідше – кріт (*Talpa europaea*). Серед інших комахоїдних об'єктів живлення заслуговує на увагу факт досить частого знаходження (близько 1%) їжака (*Erinaceus europaeus*).

Із ряду хижих у раціоні лисиці виявлені щенята єнотоподібного собаки (*Nyctereutes procyonoides*). Із представників ряду парнокопитні у живленні лисиці виявлено лише один вид – козулю європейську (*Capreolus capreolus*). За свідченнями польських дослідників, мисливців, екологів, лисиця розшукує козуленят, які народилися і добуває їх.

Птахи в усі періоди року трапляється в зразках живлення лисиці у порівнянно меншій кількості, ніж ссавці (Турянин, Турянин, 1990). Вони зареєстровані у 11% зразків. Найбільше часто хижак полює на горобцеподібних та куриних. З інших видів, яких часто добуває лисиця, значне місце займають представники качиних: крижень та чирки. Вони виявлені у 14% зразків. Рептилії в раціоні хижака становили 4%. Переважна більшість тут належить ящіркам (77%), які відносяться до двох видів: ящірка прудка (*Lacerta agilis*) та живородна

(*Zootoca vivipara*). Решта знахідок рептилій представлена вужем звичайним (*Natrix natrix*).

Амфібії не належать до основних кормів. Але наявність значної кількості траплянь решток жаб (*Ranidae*) свідчать, що лисиці часто споживають їх. Риби представлені у раціоні значною кількістю видів і ймовірно мають істотне кормове значення у плавнях річок, багатих на невеликі пересихаючі водойми. Рідко трапляються у раціоні лисиці у літній та осінній сезони року молюски.

Серед кормів тваринного походження комахи є невід'ємною частиною живлення. Вони виявлені у кількості 34% всіх проаналізованих зразків. Переважну більшість комах становлять представники ряду жуки (*Coleoptera*), що становить близько 64% від загальної кількості траплянь цієї групи. Важливим елементом в раціоні хижака є також вовчки (*Gliridae*), вони виявлені у близько 19% даних.

Рослинні корми виявлені професором О. П. Корнеєвим в досліджених матеріалах в 11% від загальної кількості зібраних зразків. Серед видів рослин, що найчастіше трапляються у живленні, є плоди дикої груші (*Pyrus communis*), кукурудзи (*Zea mays*), цукрового буряка (*Beta vulgaris*), соняшника (*Helianthus annuus*). У шлунках лисиці виявляти також зелену озимину. Серед інших видів рослин, вона поїдає ягоди ожини, шипшини, чорного пасльону, шовковиці тощо. В одному випадку у шлунково-кишковому тракті виявили рештки пластинчастого гриба (Корнеєв, 1955).

У 60-х роках ХХ ст. лисицю зарахували до шкідливих хижаків і дозволялося цілорічне її добування. Однак, згідно досліджень Н. А. Полушиної, аналіз матеріалів із живлення лисиці, дозволяє навіть при випадковому їх добуванню, проаналізувати регіональні особливості живлення хижака. Дослідник для аналізу використала 383 одиниць (53 шлунки, із яких 10 пустих, не включених в це число, і 340 екскрементів). Якісний склад кормів лисиці досить різноманітний включає такі компоненти, як ссавці (в тому числі падло), птахи, комахи, корми рослинного походження. Відносна вага окремих

компонентів, визначена була у відсотках, від загальної кількості траплянь всіх видів кормів, неоднакова.

Оснoву живлення лисиці становили ссавці, в тому числі: комахоїдні (кріт, землерийки, їжак) – 2,1 %, зайцеподібні – 4,8 %, гризуни, зазвичай мишоподібні – 55,2%, ратичні – 4,8%. Птахи у живленні лисиці відіграють другорядну роль, становлячи у загальному 6,6%.

Важливе значення мають комахи, частка яких значна у літньому живленні: крупні жуки становлять 11,2%. Лише незначно поступаються комахам корми рослинного походження (ягоди чорниці, терену, слив та ін.) – 10,6%. Решта припадає на плазунів (ящірки та ін.) – 1,0%, відходи – 0,7% і не визначена шерсть – 3,0% (Полушина, 1968).

Частка окремих компонентів кормів порівняно мало говорить про значення окремих видів або груп видів жертв. Із гризунів найчастіше в раціоні лисиці трапляються масові види, в тому числі шкідники сільського господарства – сіра полівка, польова, жовтогорлий і лісовий мишак, руда і підземана полівки, водяна миша, хом'як та ін. Вміст окремих шлунків лисиць, добутих у мисливських період на полях Львівської та сусідніх областей досить показовий: у шлунках чотирьох лисиць було від двох до семи тушок сірих полівок, в одному шлунку – 13 г, в іншому, який був вагою 380 г, містилось 15 полівок.

Зайцеподібні представлені зайцем сірим і домашнім кролем, ратичні – козулею (ймовірно падло), а також домашні тварини – вівця і велика рогата худоба, шерсть яких неодноразово була найдена в екскрементах зібраних у Карпатах. У гірській місцевості не закопували мертвих тварин і лисиці споживали їх. Часто причиною зменшення поголів'я зайця бачать у збільшенні чисельності лисиці. Однак, причини може полягати в іншому. Зокрема науковці обґрунтовували масштаби впливу отрутохімкатів на поголів'я зайця. Про випадки загибелі диких тварин після обробки полів і лісів пестицидами неодноразово повідомляли на сторінках вітчизняних і зарубіжних ЗМІ. У деяких зарубіжних країнах (США, Канада, Англія та ін.) спеціальними науково-дослідними центрами і лабораторіями вивчались токсичність пестицидів для

представників дикої фауни і накопичення їх в природі. В Україні у 60-х роках ХХ ст. цій проблемі також надавали істотного значення. Думка багатьох спеціалістів зводилась до того, що однією із причин істотного зменшення чисельності тварин, зокрема зайця сірого, є отрутохімікати (Шевченко, 1968).

Із птахів у дослідженнях проведених у Львівській області по одному разу траплялися глушець (визначено за крупними кістками та кігтю) і рябчик, а також ворона, дрізд і домашня курка.

Крім мертвих свійських тварин, лисиці часто використовували різні відходи: в одному шлунку виявлено кишки домашнього птаха, шматок шкіри копченої риби, ганчірка, очевидно просякнута невідомим жиром і сміття. В іншому шлунку виявлено залишки нутрошів та плівки, які появляються при обробці туш на бойні. Це дозволяє зробити висновок про істотну екологічну пластичність лисиці, пристосування її до окультуреного ландшафту, нових умов і яка є елементом зооти. Останнє особливо важливе для територій з переважанням культурного ландшафту, особливо це стосується Західних областей України, де він займає до 90% площі. В умовах культурного ландшафту з переважанням орних земель життєдіяльність лисиці позитивно впливає на біогеоценози, здійснює істотний вплив на чисельність шкідливих гризунів. Науковці вважають, що матеріали з живлення хижака не можуть бути основою для віднесення лисиці до шкідливих для мисливської фауни тварин. Чисельність зайця сірого та сірої куріпки, як і інших об'єктів полювання, залежить не тільки від діяльності лисиці, а від впливу інших чинників, у першу чергу від використання мінеральних добрив і отрутохімікатів, яких застосовують в сільському господарстві. Їх використання у 50-60-х роках ХХ ст. засвідчили, що збільшення чисельності зайця і куріпки не зареєстровано, навіть у випадку зменшення чисельності лисиці до рідкісного виду. Навпаки сіра полівка та інші мишоподібні гризуни шкідники сільського господарства будуть розмножуватися у значній кількості, не відчуваючи впливу своїх природних ворогів. Ці обставини необхідно брати до уваги при визначенні практичного значення хижака і розроблення рекомендацій при проведенні різних заходів із зменшення

чисельності мишоподібних гризунів (Полушина, 1968). Багаторічне збільшення кількості добутих лисиць було причиною того, що у районах інтенсивного ведення сільського господарства часто спостерігалось збільшення чисельності мишоподібних гризунів, зокрема сірої полівки – найбільш звичайного шкідника сільськогосподарських культур, незважаючи на проведення заходів з їх добування (Полушина, 1962). У 60-х роках минулого століття було дозволено відстрілювати лисиць цілорічно внаслідок збитків, які завдавав хижак птахівництву і мисливській фауні. Погляд на лисицю як на шкідника виник основним чином як результат практики мисливського господарства деяких західноєвропейських держав і випадкових спостережень вітчизняних мисливців (Шарлемань, 1962). Однак, в кінці XIX ст. в результаті досліджень Докучаївської експедиції було встановлено, що основним кормом лисиці є полівки, миші, хом'як, ховрах та інші гризуни. У 60-70-х роках минулого століття було зареєстровано, що хижак знищує у значній кількості шкідливих у сільському і лісовому господарстві комах. В Україні опубліковано результати ретельного аналізу 800 даних з живлення лисиці, зібраних у різні роки і в різних умовах існування. Аналіз показав, що у складі раціону хижака кількість гризунів доходить до 91,3%. Види домашніх і диких мисливських тварин в живленні лисиці становить менше 10%. Дуже близькі результати отримані при аналізі іншого матеріалу, зібраного в Україні із 790 зразків, в тому числі 431 шлунка: полівки і миші в ньому становлять 76,9%, ховрахи – 10,5%. На думку науковців, матеріали свідчили, що немає підстав зачисляти лисицю до шкідливих тварин. Необмежене добування лисиць може призвести до несприятливих наслідків. Так, відомо, що у Франції, де лисицю винищували упродовж декількох століть, у деякі роки спостерігали масове розмноження полівок та інших гризунів, внаслідок цього, незважаючи на боротьбу з гризунами, зовсім зупинився природний приріст лісу (Шарлемань, 1962).

Науковці вивчали живлення лисиць за кількістю покопок-ямок, викопаних в снігу при добування мишоподібних гризунів або мертвих тварин. У середньому за чотири зимових сезонів спостережень на 10 км слідів лисиць зареєстровано 23

покопки. На слідах самок було виявлено 25, а на слідах самців 17 ямок. Таким чином, самки у всі роки спостережень більше самців добували підсніговий корм. Інтенсивність добування підсніговому корму в різні місяці була різною. У середньому в листопаді на 10 км слідів траплялися 17 покопок, в грудні – 22, січні – 31, лютому – 19, березні – 10, квітні – 23. Підсніговий корм поступово збільшувався з листопада по січень, у період гону (в лютому і березні) зменшувалось, а потім у квітні знову збільшився. Така картина характерна для самок і самців. Середня глибина ямок у самців становила 23,7 мм, у самок – 27,2 мм. Глибина покопок змінювалася у різні місяці снігового періоду: у середньому у листопаді вона становила 15 см, у грудні – 19, січні – 32, лютому – 30, березні – 24, квітні – 22. Таким чином, середня глибина ямок поступово збільшується з листопада по січень, а потім зменшувалась, що пояснюється товщиною снігу.

Залишки мертвих тварин реєстрували у 8,5% всіх покопок. Гранична вага мертвих тварин у живленні лисиць збільшується у другій половині зими з лютого. У листопаді відсоток покопок із залишками мертвих тварин становив 6,0, у грудні – 5,8, у січні – 2,9, у лютому – 10,7, у березні – 15,6, у квітні – 14,2. Науковці прийшли до висновку, що рівень чисельності мишоподібних гризунів у зимовий період можна визначити за кількістю покопок-ямок на слідах лисиці (Цибуляк, 1986).

РОЗДІЛ 2

МЕТА, МЕТОДИКА ТА ПРОГРАМА РОБІТ

2.1. Мета та програма досліджень

Лисиця (*Vulpes vulpes* L.) – один із найпоширеніший хижаків України. У нашій країні вона існує у різноманітних екологічних умовах, поширена у всіх природних зонах. Щільність населення хижака на більшій частині її ареала значна і зокрема у Західній Україні. У другій половині ХХ ст. вона була об'єктом дослідження у західному регіоні та у Львівській області. У сучасний період досліджень з екології, живлення виду значно менше. Вивчення чисельності, поширення та живленні лисиці має істотне значення при оцінці її господарського значення (сільськогосподарського, лісогосподарського тощо). Екологічна пластичність лисиці, завдяки якій цей хижак охопив своїм поширенням всі біотопи території України, зміна цих стацій в залежності від періоду року (Шейгас, Гудзь, 2005), коливання чисельності та виведення молодняка, вплив чинників середовища – все це ті питання, що перебувають в найтіснішій залежності та вимагають вивчення.

Тому мета роботи – аналіз поголів'я лисиці, вплив чинників середовища на популяцію хижака у мисливських угіддях Львівського надлісництва ДП «Ліси України».

Відповідно до мети роботи основними завданнями є:

- проаналізувати мисливськогосподарську діяльність Львівського надлісництва;
- проаналізувати динаміку чисельності лисиці у мисливських угіддях надлісництва;
- встановити вплив чинників середовища на поголів'я хижака в угіддях підприємства;
- з'ясувати вплив добування на популяцію виду;
- проаналізувати вплив заборони полювання на популяцію лисиці у Львівському районі.

Наукові результати роботи полягають в тому, що на основі досліджень можна розробити стратегію управління популяцією лисиці у Львівській області (Хоєцький, 2011).

2.2. Методика робіт

В Україні лисиця відноситься до основних об'єктів полювання (Бондаренко, 1996). Вона веде осілий спосіб існування. Ділянка існування у залежності від наявності та врожайності кормів коливається від 10 до 35 км². Однак, у роки значної кількості мишоподібних гризунів місце життєдіяльності може зменшуватися до 2-5 км². Значні переміщення хижаків бувають внаслідок недостатньої кількості кормів або зменшення його доступності. Значною активністю характеризуються лисиці у період гону. Об'єкти полювання хижака досить різноманітні. Але добуває лисиця певних звірів не пропорційно їх чисельності у природі. Це пов'язано з доступністю окремих видів жертв, з їх захисною реакцією по відношенню до хижака, а також наданням переваги лисицею певного виду корму. Одним із найбільш явних ознак місцеіснування лисиці є її нора. Біля нир борсуків зазвичай не буває залишків кормів, а біля стежок, які ведуть від нори, борсук влаштовує «уборні», в яких накопичується багато екскрементів. У нори, заселеної лисицею, таких місць, зазвичай, немає і екскременти можуть бути розкидані у різних місцях. На площадці біля нори можна виявити багато кісток, пір'я та інші залишки корму і в такій кількості, що житло хижака можна виявити здалеку по запаху залишків, які розкладаються (Бондаренко та ін., 1993).

Екскременти є продуктом фізіологічного процесу, який протікає в організмі тварини, і певною мірою є інформацією для інших особин. Залишаючи екскременти у добре помітних місцях (на каменях, пеньках, буряках тощо), лисиця помічає індивідуальну ділянку, заявляючи таким чином право на певну територію. Ділянки окремих особин часто перекриваються. Інколи на одній ділянці існують дорослий самець і 3-4 самки, які разом охороняють територію від інших лисиць.

Загалом, вид характеризується істотною екологічною пластичністю, трапляється у всіх типах угідь, включаючи навіть населенні пункти. Однак, як і кожній тварині, для лисиці характерні певні типи угідь, які характеризуються найбільшою щільністю хижака. Основною характерною особливістю таких біотопів є поєднання різних типів угідь – польові ділянки, ліси, різні водойми, заболочені ділянки, луки, закинуті землі, різні угіддя, які люди використовують не часто (яри, нерекультивовані землі тощо). Чим мозаїчніші угіддя, тим зазвичай їх щільніше заселяють лисиці. Враховуючи це, мозаїчність різних типів угідь існує тільки порівняно на великих площах, бонітування місць існування лисиці доцільно проводити не за окремими територіальними одиницями, таких як поле, ліс, заболочена ділянка та ін., а в цілому за комплексом угідь району, що сформувалися, мисливського господарства, або його частини.

Таблиця 2.1.

Бонітування угідь для лисиці

Бонітет угідь	Характеристика
I	Поле – 60-70%, ліс – 15-20%, заболочені ділянки, водойми, луки – 10-15%, неугіддя – 5-10% від загальної площі
II	Поле – 70-80%, ліс – 10-15%, заболочені ділянки, водойми, луки – 5-10%, неугіддя – 1-5% від загальної площі
III	Поле – 80-90%, ліс – 5-10%, заболочені ділянки, водойми, луки – 1-5%, неугіддя – 1-5% від загальної площі
IV	Поле – 90-98%, заболочені ділянки, водойми, луки – 1-5%, неугіддя – 1-5% від загальної площі
V	Поле – 10-20%, крупні заболочені або гірські лісові масиви - 80-90%

Необхідність такого підходу до таксації місць існування лисиці продиктовано також і характером територіальної поведінки цієї тварини, яка упродовж нетривалого періоду (наприклад одної доби) використовує в якості місць днювання, пошуку кормів, укриття від непогоди та ін. найрізноманітніші біотопи і не притримується якогось певного місця, як більшість суто бореальних або інших стенобіонтних видів (Бондаренко та ін., 1989).

У кожному конкретному випадку при таксації мисливських угідь для лисиці, рівно як і для тварин інших видів, необхідно враховувати характер та інтенсивність антропогенної дії на населення виду, як одного із основних лімітуючих чинників.

Аналіз чисельності та добування хижака, проводили за матеріалами обліків Львівського надлісництва уполжлве 2019-2024 рр. Аналіз вікового складу добутих лисиць визначали за матеріалами мисливського відділу надлісництва, а також шляхом опитування лісівників-мисливців. Живлення лисиці вивчали за екскрементами та залишками кормів біля нір, а також шляхом усного опитування лісників, єгерів і мисливців.

РОЗДІЛ 3

ГОСПОДАРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЛЬВІВСЬКОГО НАДЛІСНИЦТВА

3.1. Лісогосподарська діяльність надлісництва

Постійними лісокористувачами філії «Карпатський лісовий офіс» у Закарпатській області є вісім надлісництв, в Івано-Франківській області – сім надлісництв, Львівській області – шість надлісництв. Львівське надлісництво знаходиться у центральній частині області у межах декількох колишніх районів: Червоноградського, Яворівського, Львівського, Стрийського. На території надлісництва функціонує понад 20 лісництв у басейні річок Дністер, Західний Буг, зокрема: Товщівське, Борщовицьке, Суходільське, Брюховицьке, Старосільське, Бутинське, Соснівське, Великомоствівське, Свірзьке, Винниківське, Романівське, Великолюбінське, Перемишлянське, В'язівське, Низівське, Завадівське, Любельське, Зіболківське, Липниківське, Короснянське, Лапаївське, Красівське.

Відповідно до лісорослинного районування надлісництво знаходиться у Європейській зоні широколистяних лісів східно-європейської провінції. Тому господарська діяльність надлісництва стосується вирощування продуктивних, стійких лісостанів, які характеризуються певними захисними, природоохоронними, рекреаційними функціями. Загалом, тут поширені ліси, які характеризуються санітарно-гігієнічними, рекреаційними, оздоровчими та естетичними функціями. Поблизу населених пунктів знаходяться ліси природоохоронного, наукового та історико-культурного значення. Поділ лісів на зазначені категорії відповідає господарській діяльності та призначенню, економічним та природним умовам надлісництва, а також вимогам лісогосподарського, мисливськогосподарського та природоохоронного призначення, що зумовлює необхідність забезпечити охорону навколишнього середовища, існуючих високопродуктивних насаджень, а також ендемічних, рідкісних та реліктових тварин і рослин. ПЗФ надлісництва складає близько 20% від загальної площі. До його складу входять сім лісових місцевого значення

заказників, деяка частина РЛП «Стільське Горбогір'я», одна пам'ятка садово-паркового мистецтва, шість ботанічних пам'яток місцевого значення і одна ботанічна пам'ятка природи та чотири заповідні урочища.

У лісових насадженнях надлісництва проводять рубки головного користування (суцільні, вибіркові, поступові) в експлуатаційних лісових масивах, які у межах підприємства становить понад 75% від загальної площі покритої лісовою рослинністю. Їх проводять шляхом заготівлі деревини у стиглих і перестійних лісостанах. Заготовлену сировину складують на верхньому складі, а потім транспортують на нижній. У надлісництві перейшли на електронний облік деревини, що запобігає випадкам лісопорушень, самовільній рубці лісу.

Рубки догляду проводяться в істотних обсягах, вони спрямовані на формування і оздоровлення лісостанів. За запасом і площею, серед доглядових рубок, переважає освітлення. Відповідно до площі рубок проводяться відновлення лісів шляхом створенням лісових культур. Основними лісотвірними породами у лісостанах надлісництва є дуб, бук, сосна. З метою захисту лісових культур, насаджень здійснюють охорону від пожеж, шкідників і хвороб шляхом впровадження комплексу заходів. Для запобігання пожеж розробляються оперативні плани з гасіння пожеж, проводять роз'яснення серед жителів, проводять патрулювання лісовою охороною лісових масивів тощо. У північних районах надлісництва прокладено декілька сотень кілометрів осушувальних каналів, деякі з них потребують капітального і поточного ремонту. Для запобігання поширенню шкідників і хворіб налагоджений моніторинг лісів, застосовують біологічні та хімічні засоби боротьби з шкідниками, також проведено рубки оздоровлення лісів (санітарно-вибіркові, суцільно-санітарні та ін.) на площі понад 800 га.

Трапляються також випадки самовільних рубок лісу у надлісництві. У 2024 р. виявлено 17 випадків самовільної рубки, при цьому загальна маса деревини становила 6,1 м³. Значна частка збитків була добровільно відшкодована, а в інших випадках всі матеріали порушень були скеровані у правоохоронні органи.

Загалом, державною лісовою охороною з метою попередження самовільних рубок проводиться патрулювання рейдовими бригадами, що призвело до істотного зменшення випадків браконьєрського вирубування лісостанів. У насадженнях підприємства оновлюються постійно аншлаги, панно на відповідну протипожежну і природоохоронну (у тому числі мисливськоохоронну) тематику.

У незначній кількості проводиться побічне користування лісом, що проявляється у розміщенні пасік, заготівлі лікарських рослин, дикорослих плодів (ягоди, горіхи), грибів тощо. Заготівля насіння залежить від урожаю і може істотно змінюватися по роках. Для основних лісотвірних та інших порід (сосна, бук, дуб) характерна періодичність плодоношення видів, тому фактична заготівля насіння інколи перевищує планову. Так, у 2024 р. у надлісництві заготовлено: дуба – 110 кілограм, ялини – 55 кг, бука – 46, модрина – 3 кг, клен-явора – 27 кг. Посадка лісових культур у минулому році становила на площі 194,4 га. Загалом обсяги недеревної продукції є значно більшими, ніж використовуються підприємством. Заготівлю побічних користувань, зокрема грибів, лікарських рослин, ягід активно проводить населення.

3.2. Мисливськогосподарська діяльність надлісництва

Сучасне Львівське надлісництво сформоване шляхом об'єднання чотирьох філій лісового господарства: Львівської, Біберської, Жовківської, Рава-Руської. Однак, ведення мисливського господарства надлісництво проводить на площі 25,1 тис. га. Решта площі надано в аренду районним організаціям УТМР, зокрема Жовківській, Львівській, а також Жовківському, Львівському, Рава-Руському ТМР «Лісівник», деяким користувачам з іншою формою власності. До реорганізації філія «Львівське ЛГ» у користуванні мисливських угідь не мала. Площа мисливських угідь філії «Біберське ЛГ» становила 4,8 тис. га, філії «Рава-Руське ЛГ» – 9,2 тис. га, філії «Жовківське ЛГ» – 11,1 тис. га, що становить загалом 25,1 тис. га.

Обсяги заходів з ведення мисливського господарства пов'язані з обсягами фінансування. Характерною особливістю ведення мисливського господарства у

надлісництві є істотне зменшенні біотехнічних заходів від початку російської агресії (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Обсяги біотехнічних заходів у надлісництві

Назва заходів	Одиниці вимірювання	Роки			
		2021	2022	2023	2024
Корми:					
Віники з різних гілок	шт.	5,5	5,0	1,0	0,5
Зерновідходи, зерно	тонн	15,4	16,0	3,8	2,3
Коренеплоди	тонн	11,0	–	–	–
Сіно	тонн	6,8	6,0	3,0	2,5
Сіль	тонн	800	800	110	300
Біотехнічні споруди:					
Годівниці	шт.	10	11	5	6
Солонці	шт.	40	35	5	5
Вольєр	шт.	2	2	–	–
Біотехнічні вежі	шт.	13	12	1	1
Влаштовано:					
Кормових полів	га	8,4	4,4	1,4	1,0
Підгодівельних майданчиків	шт.	8	8	4	4
Витрати на м/г:					
загальні витрати	тис. грн.	1108,0	1299,6	1897,8	8555,7
(заробітна плата в т. ч.)	тис. грн.	552,2	655,7	741,7	757,7
охорона, упорядкування мисливських угідь	тис. грн.	555,8	645,1	385,0	307,6

Якщо зменшення обсягів заготівлі кормів, зокрема сіна, віників, можна пояснити відсутністю суворих зим, необхідності меншої підгодівлі, то закупівлю солі не можливо обґрунтувати не важливістю солі для нормальної життєдіяльності мисливських тварин. Заготівлю в угіддях надлісництва віників зменшили в 10 раз, сіно – в два рази, зерновідходів – приблизно в шість разів. З 2022 р. не проводиться заготівля коренеплодів. У чотири рази зменшилась площа кормових полів. Кормові поля мають істотне значення для покращення кормових ресурсів, в першу чергу для ратичних звірів. При закладці кормових полів

єгерська охорона враховувала місця концентрації дичини, можливість охорони мисливських тварин від порушників правил полювання. Закладали кормові поля на відстані не менше 1,3-2,3 км від населених пунктів. В угіддях надлісництва створювали кормові поля площею не більше 0,3-1,0 га. Для закладки таких полів використовували невеликі (від 0,1 до 0,8-1,0 га) ділянки, яких не використовували у господарській діяльності надлісництва. На кормових полях садили картоплю, топінамбур, із зернових сіяли горох, овес, кукурудзу, люцерну, конюшину та ін. За свідченнями єгерської охорони кормові поля відвідували дикі свині, зайці, козулі. У надлісництві на кожному кормовому полі вирощували декілька культур, що приваблювало більше видів тварин і більшу їх чисельність.

Від початку російської агресії щорічно в угіддях, які зараз налажать Львівському надлісництву, споруджували меншу кількість біотехнічних споруд. На території надлісництва, у минулому в угіддях філії «Рава-Руське ЛГ», споруджені два вольєри для розведення диких свиней. У віці 3-4 років диких свиней випускали у мисливські угіддя з метою збільшення їх чисельності та наступного їх добування, тобто «під постріл мисливця». Однак, поширення африканської чуми свиней і їх загибель у значних обсягах в угіддях сусідніх користувачів мисливських угідь зумовило ліквідацію вольєрів на території надлісництва. Крім дикої свині, в угіддях підприємства добували козулю, зайця, а з водоплавних було поширене добування качиних. За аналізований період (2020-2022 рр.) значно більше було реалізовано ліцензій на добування козулі, дикої свині, зайця, ніж добуто звірів (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Реалізація ліцензій та відстрільних карток

Вид	Вартість ліцензій, відстрільних карток, грн.	Роки (в чисельнику – реалізовано, в знаменнику – фактично добуто)				
		2020	2021	2022	2023	2024
Козуля	7000	22/14	26/18	40/31	–	–
Свиня дика	7000	10/4	15/7	7/2	–	–
Заєць сірий	250	450/310	470/335	460/390	–	–
Качка	200	490	510	520	–	–

Використання ліцензій на козулю становило від 63% (2020 р.) до 77% (2022 р.), на свиню дику – від 29% (2022 р.) до 47% (2018 р.). З початком російської агресії полювання в угіддях Львівського надлісництва не проводили. Згідно наказу № 1140 Міністерства довкілля в країні було встановлено норми добування та ліміти на сезон полювання 2025-2026 рр. Ліміти були встановлені для користувачів 17 областей, в тому числі Львівської області. Однак, необхідне було погодження наказу в обласних військових адміністраціях. Львівська військова обласна адміністрація не погодила відкриття сезону полювання. Заборона полювання призвела до відсутності коштів, нерентабельного ведення мисливського господарства. Не всі мисливські організації були згодні із забороною. Зокрема, Всеукраїнська асоціація мисливців звернулася до адміністрацій із клопотання про дозвіл на відкриття полювання, дозволити регулювати поголів'я дичини, зокрема хижих тварин: вовка, лисиці, єнотоподібного собаки. До російської агресії в угіддях надлісництва проводили відстріл в основному лисиці, але поза увагою егерської охорони залишалися інші шкідники – бродячі коти і собаки, із пернатих – сірі ворони і сороки тощо (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Відстріл хижих та шкідливих тварин і птахів

Види тварин	Кількість відстріляних хижаків по роках, голів					
	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Вовк	–	–	–	–	–	–
Лисиця	48	59	86	16	–	–
Бродячі собаки, коти	3	2	–	–	–	–
Сороки, ворони сірі	–	–	–	–	–	–

Як видно з табл. 3.3, егерська охорона проводить добування лисиці, але не проводять добування інших хижаків, зокрема – бродячих собак, котів, із пернатих – ворони сірої, сороки. Добувати їх дозволяється без спеціальних дозволів. У статті 33 Закону України про мисливське господарство вказується, що для добування егерями «шкідливих тварин» відноситься до їх службових обов'язків. Дозволено регулювати популяції лисиці, єнотоподібного собаки,

вовка, а також ворони сірої. За період з 2019 по 2025 рр. добуто всього п'ять бродячих собак в угіддях надлісництва. Взимку 2022 р. в останнє проводили відстріл лисиці. За аналізований період вовки у мисливських угіддях не були виявлені, хоча у сусідніх користувачів мисливських угідь, зокрема в угіддях Радехівського надлісництва реєстрували хижаків.

Охорону мисливських угідь та мисливської фауни, проведення біотехнічних заходів здійснювала єгерська охорона (табл. 3.4). У штат єгерської охорони входили мисливствознавець та сім єгерів.

Таблиця 3.4

Заходи з охорони мисливської фауни

Перелік заходів	Роки				В середньому
	2021	2022	2023	2024	
Проведено рейдів	90	116	108	110	106
Виявлено випадків браконьєрства	20	9	4	2	6
Складено протоколів	20	9	4	2	6
Вилучено зброї	–	–	–	–	–
Опубліковано статей	1	–	–	–	–

Як видно з табл. 3.4, з 2022 р. від початку російської агресії майже вдвічі зменшилась кількість складених протоколів. Причина полягає у зменшенні випадків порушень правил полювання. В останні десятиліття практикується рейдовий метод охорони мисливських угідь із залученням декількох працівників єгерської охорони. Такий захід зумовлений тим, що браконьєр може мати різучі предмети, вогнепальну зброю, інші предмети захисту (газовий балончик тощо), який він може застосувати проти єгеря. Проти декількох працівників лісового та мисливського господарства важче використати засоби нападу. Тому завжди бажано забезпечити чисельну перевагу над порушниками правил полювання. Крім того, особистий огляд речей громадянина єгері проводити не можуть (забороняється). При чисельній перевазі охоронців легше від підозрюваної особи домогтися, щоб вона сама показала, що знаходиться у наплечнику, кишенях тощо. Єгерській службі також простіше при чисельній перевазі легше запобігти втечі браконьєрам (або підозрюваним) з місця здійснення порушення правил

полювання. За свідченням охоронців мисливських угідь, були випадки коли порушники телефонували посадовим особам правоохоронних органів чи представникам влади і пропонували їм взяти мобільний телефон та поспілкуватися з абонементом. У таких випадках представники егерської охорони відмовлялися розмовляти з малознайомими особами та особисто приймати рішення.

РОЗДІЛ 4

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ДОБУВАННЯ ЛИСИЦІ В УГІДДЯХ ЛЬВІВСЬКОГО НАДЛІСНИЦТВА

4.1. Біотопи існування виду

Раніше вважали, що лисиці за винятком періоду розмноження ведуть бродячий спосіб існування. Однак, дослідженнями встановлено, що основна частина популяції лисиці осіла майже круглий рік, кочують тільки одиночні молоді самці і самки, основним чином після розпаду виводків. Одиночних номадних самців завжди більше, так як частина молодих самок залишається у складі сімейних груп. Вони підпорядковуються домінантній самиці, не приймають участі у розмноженні, але допомагають виховувати щенят. Площа території, занятої сімейною групою, становить близько 200 га. За добу кожна особина використовує 50-60 га. У межах цієї території є індивідуальні ділянки членів сімейної групи, які значно перекриваються, особливо поблизу нір. Межі між ділянками двох сімей більш стійкі і порушуються тільки під час гону. Прості сім'ї із самки і самця (зазвичай молодих) займають менш оптимальні території, а індивідуальні ділянки особин перекриваються більше, але піки активності не співпадають. Як і в інших видів тварин, у центральній частині ділянки існування лисиці розташовані укриття, місця живлення, а також знайомі шляхи переміщення. Нори бувають виводкові (основна нора) і додаткові. У зоні, де розташовані нори, є пункти спостереження, тимчасові лежки, добре знайома для лисиці система стежок тощо. У цій зоні лиси проводять більшу частину часу: відпочинок, сон, розмноження, виховування щенят. Кормові ділянки займають невелику частину території і можуть знаходитися на різній відстані від укриття. Місця добування корму найчастіше інших маркують лисиці. Інша частина території використовувалася рідше як перехідна зона. Таким чином, основна частина популяції лисиці (сімейні групи і прості сім'ї) відносяться до тварин з інтенсивним типом використання території, а молоді одиничні особини використовують її інтенсивно (Цибуляк, 1986).

Антропогенні ландшафти (орні землі, населенні пункти та ін.) у районі знаходження надлісництва займають близько 65% площі. В антропогенних ландшафтах у порівнянні з лісовими насадженнями зареєстровано значно менше видів хижаків: із 15 видів (дев'ять – кунячих, три – псові, один – ведмежі) тут постійно трапляються лише чотири: лисиця, ласка, тхір темний, куниця кам'яна. На оброблюваних землях – орні землі, городи, пасовища, луки – постійно тримається лисиця і ласка. Найкраще всіх пристосувалася до оброблюваних і не оброблюваних земель лисиця. В тих місцях, де немає природних укриттів у вигляді деталей горбистого рельєфу або зарослей чагарників, лисиця влаштовує нори, навіть складні, прямо на оранках. Багато нір реєструють там, де проводять полювання з норними собаками, що істотно зменшує ймовірність її виявлення із собакою в норі. Поблизу одного із сіл на площі близько 2 км² було виявлено 12 постійних жилих нір, у тому числі 10 складних. На тих ділянках орних земель, де виражені нерівності рельєфу і наявні яри, балки, які зарослі чагарниками, що глибоко вриваються в орні землі, створюються сприятливі умови для лисиці. Звір тут має надійні укриття і цілорічно легко добуває корм, основу якого становлять мишоподібні гризуни. У таких місцях щільність цих хижаків найбільша. Зокрема, на початку 80-х років ХХ ст. щільність лисиці становила 1,2-1,4 особини на 1 тис. га. (Полушина, Боднар, Боровец, 1986). За такої щільності поголів'я хижака вже у стані виконувати свої функції регулятора чисельності гризунів.

Найбільша щільність лисиці (17 особин на 1 км²) виявлена у місцях з хорошими захисними властивостями (зарослі очерету, чагарники) поблизу населених пунктів. У таких же стаціях, але віддалених від населених пунктів, щільність лисиці значно менша (0,3 особин на 1 км²). У відкритих біотопах (орні землі, озимина та ін.) щільність не більша 0,1 особин на 1 км² (Роженко, 1986). Найбільша щільність населення лисиці, зареєстрована в зарослях очерету і чагарниках поблизу населених пунктів, пояснюється, ймовірно близькістю та доступністю різних кормів.

Рис. 4.1. Сліди лисиці в угіддях Львівського надлісництва філії «Карпатський лісовий офіс» ДП "Ліси України"

Як і інші представники родини собачих, лисиця відноситься до пальцеходячих тварин. Пальці та п'яткова мозоль зібрані у неї досить компактно, тому опорна площа лапи незначна. У лисиці нагрузка на 1 квадратний сантиметр поверхні становить 40-42,5 грам, що у 2,5 рази менше, ніж у вовка. Відбитки круглих видовжених чотирьох пальців на сліді виражена чітко, ніж п'яткова мозоль, слід від якої у зимовий період через значну опушеність підошви розпливчаста. Як і в інших хижаків, слід передньої лапи лисиці крупніший, ніж задньої. На перший погляд слід лисиці можна переплутати із слідом некрупної собаки. Але при більш ретельному перегляді можна легко помітити, що відбитки лап хижака більш стрункіші, витягнуті, а пальці менше зібрані в комок. Кігті довгі, тонші і залишають більш чіткіші відбитки, добре помітні на м'якому ґрунті

або вологому снігу. Лисячий слід відрізняється від собачого і за розташуванням окремих відбитків лап при переміщенні кроком або риссю. На неглибокому снігу можна помітити, що сліди лисиці витягнуті в одну лінію, при цьому всі чотири лапи звір ставить як би по одній лінії. Лише на слідах старих крупних звірів помітне деяке відхилення від прямої лінії. Собака переміщується ніби похитуючись, перевалюючись, тому і відбитки лап представляють ломану лінію. При звичайному переміщенні лисиця ставить лапи дещо всередину, і за цією ознакою можна відрізнити відбитки лап правої і лівої сторони тіла. При переміщенні кроком або риссю відбитки задніх лап співпадають з відбитками передніх. Довжина кроку становить 20-30 сантиметрів. Коли звір переходить на крупну рись, сліди задніх лап розташовуються дещо спереду передніх. І навпаки, якщо лисиця на ходу прислуховується, або підкрадається до жертви, вона переходить на дуже дрібний крок, і слід майже ліпиться до сліду, а відбитки задніх лап дещо позаду передніх або перекривають їх тільки частково. При переслідуванні жертви або тікаючи від небезпеки лисиця переходить на більш швидкі алюри – галоп або кар'єр. Відбитки всіх чотирьох лап утворює фігуру, яка нагадує трапецію. На швидкому алорі окремі стрибки лисиці можуть перевищувати три метри у довжину. У самки сліди менші, ніж у самця, крок коротший, а відбитки лап більш загострені.

Переміщуватися лисиці по рихлому снігу важко. Якщо вона стрягне в снігу більш, ніж на 15-18 сантиметрів, слід вже не розташований по прямій лінії. Звір залишає стежку шириною в півтори, а при глибокому снігу і в дві долоні, при цьому виволока з'єднується з поволокою, а ліва і права пари лап утворюють глибокі борозни. При дуже глибокому снігу лисиця іноді доторкається його поверхністю грудей, але зазвичай вона уникає таких біотопів.

При пошуковому переміщенні лисиця зазвичай йде легкою риссю, при цьому ланцюжок слідів дуже звивистий. Вона часто змінює напрям пошуку, підходить до всіх підвищених над поверхністю снігу предметах: горбики, стовби, бур'ян тощо. На шляху мишкуючої лисиці залишаються сліди її покопок. При глибокому снігу вони мають вигляд воронки, на дні яких іноді можна виявити

(якщо стрибок хижака був вдалий) капельки крові і клапти шерсті пійманої полівки. Хижак не перестає полювати навіть тоді, коли глибокий сніг покривається тонким настом.

Північна територія надлісництва відноситься до рівнинних лісів. Тут переважають висоти 180-250 м н. р. м. На деяких площах сформувались ґрунти в умовах надмірного зволоження. Лисиця влаштовує нори в місцях з добре вираженим рельєфом і відповідно глибоким заляганням ґрунтових вод. Частка ґрунтів з надмірним зволоженням у надлісництві становить 0,6% вкритих лісовою рослинністю території. Болота поширені на площі понад 200 га, з них верхові становлять 148 га, перехідні – 260 га, решта – низинні 404 га. Місць для влаштування нір значно менше, ніж у південній частині, яка характеризується складним, горбистим рельєфом. Нори зазвичай досить прості, неглибокі, мають один вихід і розташовані на схилах ярів, горбів або річкових терас. Досить часто лисиці заселяють старі нори борсуків. Жилу нору від покинутої легко відрізнити за прим'ятою підсохлою трав'яною рослинністю біля неї, царапинами кігтів, відсутністю павутиння в тунелі і, звісно, за відбитками лап біля входу. Згідно опитування єгерської охорони, близько 50% нір лисиць зареєстровано на узліссі. У 30% для виведення лисинят хижак використовував старі нори борсука. Лише 20% нір виявлено безпосередньо у лісових насадженнях. Аналізуючи угіддя приходимо до висновку, що в північній частині угіддя характеризуються I бонітетом, а в південній частині – II бонітетом.

4.2. Динаміка чисельності лисиці

Згідно літературних джерел, динаміка чисельності лисиці підлягає 27-30-річним циклам (Лушак, Делеган, Гунчак, 2006). Динаміка чисельності хижака визначається природними закономірностями, а полювання на динаміку, як стверджують науковці, фактичного впливу немає. Вони зазначають, у різних частинах ареалу чисельність лисиці різна і чинники, які впливають на її динаміку характеризуються різноманітністю. На півночі євразійського і північноамериканського ареалу (лісотундра, тайга) збільшення чисельності

зайця супроводжується збільшенням чисельності лисиці. У Канаді спостерігається чіткий дев'ятирічний цикл між роками максимальної чисельності. Для лісостепових і степових районів на досить значному матеріалі доказана наявність зв'язку між коливаннями чисельності лисиці та мишоподібними гризунами, які характеризуються 5-6 річним циклом. У середині 50-х років ХХ ст. було встановлено, що найбільш різкі коливання чисельності характерні для лисиць пустинь і напівпустинь, а також в умовах тайги. Навпаки у середніх широтах, де кормові умови сприятливі та різноманітні, коливання чисельності хижака менш очевидні (Хоєцький, 1999).

Пряма залежність динаміки чисельності лисиць на Україні від великої кількості мишоподібних гризунів була досліджена ще у 40-х роках ХХ ст. (Мигулин, 1940). Зміни чисельності лисиці в Україні визначаються перш за все умовами зимівлі, осіннім і зимовим живленням, яке впливає на інтенсивність їх розмноження в наступну за зимою весну. Зокрема, багато мишоподібних гризунів, малосніжна зима призводять до збільшення лисенят у виводку. У 40-х роках минулого століття було встановлено на основі аналізу заготовок лисячих шкурок, що падіння чисельності у більшості випадків спостерігається упродовж двох-трьох, а збільшення чисельності упродовж чотирьох-п'яти років. Амплітуда зміни добування лисиці у минулому за роками у різних районах змінюється у межах співвідношення від 1:2-3 до 1:8-9 при цьому зареєстровано, що у північних районах, вона менша, ніж у південних.

Загалом, прогнозування чисельності лисиці проводиться із врахуванням деяких показників:

- стану кормових ресурсів, які залежать від кількості мишоподібних гризунів;
- чисельності виводків лисиці та кількості молодих весною перед періодом полювання;
- захворюваннями.

Із всіх показників у сучасних умовах провідне значення має – чисельність виводків лисиці та кількість молодих у приплоді. Стан кормових ресурсів в

останній період не змінився. Хижак у достатній кількості забезпечений кормами. Із збільшення поголів'я збільшується чисельність самок, які вступають у розмноження, що суттєво впливає на чисельність хижака.

Науковці виділяють ряд чинників, які впливають на чисельність поголів'я лисиці зокрема: кормові умови, хвороби і пов'язані з ними епізотії, метеорологічні умови і добування. Лисиці хворіють різними захворюваннями – енцефалітом, чумою, на сказ. У Західній Україні реєструють захворювання лисиці на коросту, яка зменшує інтенсивність розмноження.

Загалом, із зазначених чинників найбільший вплив має добування хижака, відсутність добування упродовж 2022-2025 рр. призвела до збільшення чисельності виду (рис. 4.2).

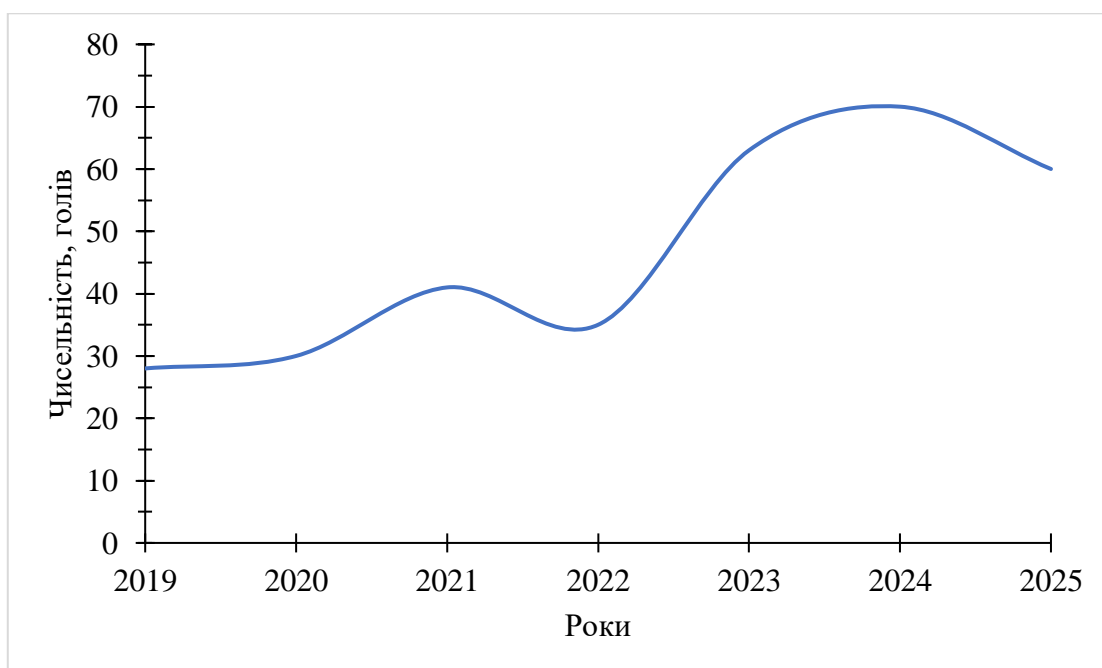

Рис. 4.2. Динаміка поголів'я лисиці у мисливських угіддях Львівського надлісництва

Як видно з рис. 4.1, істотне збільшення лисиці зареєстровано з 2022 р. Внаслідок російської агресії у наступні роки добування не проводилося і чисельність хижака значно збільшилась. Упродовж 2019 – 2022 рр. чисельність коливалася у межах 30-40 голів. За відсутності добування поголів'я збільшилось з 28 особин 2019 р. до 35 голів у 2022 р., тобто лише на 20%, а в порівнянні з

2025 р. – у 2,1 рази, що становить 53%. Приріст упродовж 2022-2025 рр. становив: у 2023 р. – 44,4%, у 2024 р. – 10%, у середньому становив 27%.

4.3. Добування

У минулому у Західній Україні, і зокрема у Львівській області, заготовляли значну кількість основних промислових звірів: заєць сірий, ондатра, нутрія (вольєрна), куниця, тхори, видра, норка (вольєрна), лисиця червона, лисиця чорносрібляста, кріт (Татарінов, 1963). Упродовж 1958-1961 рр. на Львівщині було добуто близько 16,7 тис. лисиць. У цей період у Львівській області функціонувало Сокальське комплексне звірове господарство. За аналізований період було вирощено понад 9,1 тис. лисиць. З 1958 по 1961 рр. за кількістю хутрової сировини лисиця звичайна на четвертому місці, після крота, зайця сірого та ондатри. З хутрових звірів, які розводили у напівільних умовах або вольєрах, на першому місці за кількістю хутрової сировини була нутрія, потім лисиця чорносрібляста і норка (Татарінов, 1963). Але якщо проаналізувати заготівельну вартість хутра, то картина буде дещо інша. У цьому випадку на першому місці була чорносрібляста лисиця, вартість шкурок якої становила понад 680 тис. крб., на другому місці знаходилась лисиця звичайна (понад 280 тис. крб.), потім заєць сірий (близько 248 тис. крб.), кріт (понад 216 тис. крб.) норка (131 тис. крб.), нутрія (77 тис. крб.), куниця (65 тис. крб.). Таким чином, хутровина мала істотне значення в економіці Західних областей України. У 80-х роках ХХ ст. у Львівській області у виробках із лисиці (шапка, комір) зареєстровано близько 5% населення. У населення області щорічно осідало декілька тисяч шкурок хижака, а здавали у заготівельні організації лише 20% від добутих звірів. У 70-х роках минулого століття, за розрахунками науковців, 95% шкур осідало у населення.

Окремі особини стають статевозрілими вже у віці 9-10 місяців, а до двох років всі самки досягають статевої зрілості. Самці досягають статевої зрілості на першому році існування. В Україні гін у лисиць починається у першій половині лютого триває до початку березня. Терміни появи молодняка залежить від

географічного розташування популяції. У Західній Україні лисенята народжуються у квітні. На плодючість лисиць найбільший вплив має стан кормової бази. При недостатній кількості кормів значна кількість самок (понад 50%) не вступають у розмноження. У Західній Україні біотопи існування лисиці характеризуються істотними кормами. У приплоді зареєстровано 3-6 лисенят, максимальна кількість у приплоді становить 10-12 малят. Зазвичай у приплоді співвідношення самців до самок становить 1 : 1,2. У популяції хижака більше реєструють самців, ніж самок, але співвідношення менше, ніж у приплоді і становить 1 : 1,1.

При аналізі добутих лисиць у межах надлісництва встановлено, що більше відстрілювали самців, ніж самок. У 2022 р. було добуто 60% самців і 40% самок, співвідношення становить 1,5 : 1. Ймовірно самці більш активні і сміливіші, ніж самки і тому вони частіше попадають під постріл мисливців.

У Німеччині у 80-х роках минулого століття аналіз способів добування лисиці доказав, що приблизно одна третина хижаків відловлюється самоловами, із них капканами – 98%. Із загальної кількості добутих хижаків у осінньо-зимовий період (жовтень-грудень) 43% особин добували попутно під час полювання на перелітних птахів. У норах добували 10% лисиць, а 7,3% добували при спеціалізованому полюванні на лисицю в жовтні-грудні. На дорогах, під транспортом гинуло 4,6% і лише 2,8% припадало на інші види полювання.

У минулому в Україні теж добували лисицю самоловами, зокрема за допомогою капканів, яких ставили у сніговий період під слід. У такому випадку самок добували більше, ніж самців, очевидно тому, що самки внаслідок своєї обережності користувалися своїми старими слідами частіше, ніж самці. Це відбувалося ймовірно також тому, що самки за розмірами менші, ніж самці, і фізично слабші, а переміщення по сніговому покриву у порівнянні з переміщенням по старому сліду пов'язана із значними затратами енергії. Тому самки менш охоче переміщуються по сніговій цілині, ніж самці. Загалом, за допомогою рушниць в Україні добуто 80-90% лисиць, а за допомогою самоловів

– лише 20-10%. Таким чином, за допомогою рушниць добувають звірів значно більше, ніж з використанням самолетів.

Проведені дослідження засвідчили, що серед всіх лисиць добутих в окремих і віддалених ділянках болотної і чагарникової рослинності, переважали самці. У таких стаціях співвідношення самців і самок становила 5 : 1 (на відміну від зазвичай співвідношення 2 : 1). Лисиці досить чутливі до фактору турбування, навіть при його разовій дії. При повторних обліках (через 5-10 діб), навіть у добре захищених стаціях чисельність зменшувалась у 3-4 рази. Кожний звір на лежку заходить самостійною стежкою. Нерідко лежки влаштовують серед зарослей, а також на завалах болотної рослинності. Тварина може залягати декілька раз в одному і тому ж місці. Мінімальна відстань між різними лежками різних особин – 15 м, вони розмежуються щільними зарослями і заходи на них не перекриваються (Роженко, 1986).

У 2022 р. Львівське ОУЛМГ встановило обмеження щодо проведення полювання на період воєнного стану. Було видано відповідний наказ № 144/22 від 8 серпня 2022 р., в якому зазначалось, що було б несправедливо, якщо одна частина нашого народу воює, захищає незалежність, територіальну цілісність, націю, а інша полює (додаток). Наказом заборонялося полювати у мисливських угіддях області, але дозволялося регулювати поголів'я деяких видів мисливських тварин, зокрема: вовка, єнотоподібного собаки, лисиці. Тобто видів, які своєю життєдіяльністю створюють певну загрозу здоров'ю та життю людини. Упродовж 2019-2022 рр. в угіддях надлісництва добуто понад 200 лисиць (рис. 4.3). У 2022 р. добуто лише 16 лисиць упродовж зимового періоду до російської агресії. Добування лисиці становила від 63% у 2019 р. до 68% у 2021 р., у середньому – 66% від загальної чисельності поголів'я. У 2022 р. у зимовий період (січень-лютий) добуто 16 лисиць, але внаслідок російської агресії полювання в осінній період не проводили.

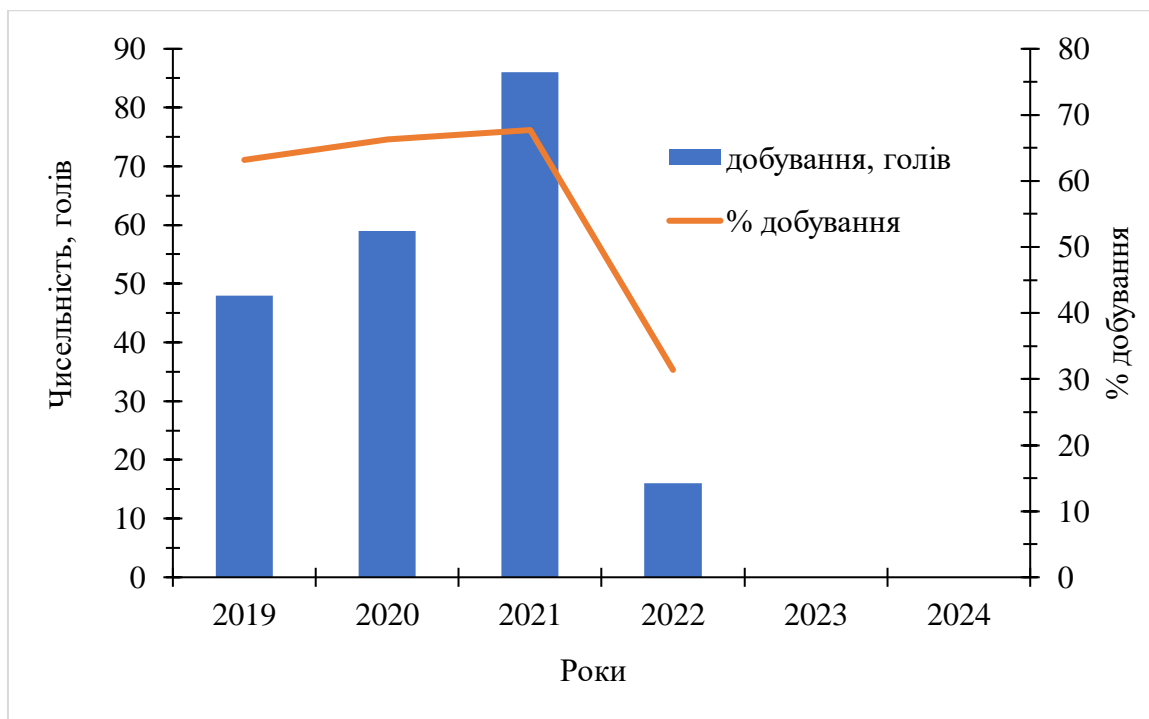

Рис. 4.3. Добування лисиці у мисливських угіддях Львівського надлісництва

Збільшення чисельності лисиці призводить до спалаху захворювання тварин на сказ. Науковці звертають увагу на циклічний характер появи сказу (Леваківський та ін., 2016). Однак, на початку ХХІ ст. випадків сказу істотно менше, ніж у 20-х роках цього століття. Згідно досліджень науковців, упродовж 2014-2016 рр. на Львівщині було зареєстровано 36 лисиць, які захворіли на сказ, собак – 11 голів, котів – 9 і один тхір. У 2014 р. виявлено вісім населених пунктів у яких виявлено захворювання тварин на сказ, у 2015 р таких пунктів зареєстровано вісім, а в 2016 р. – шість. Відповідно найчастіше від захворювань гинуть лисиці, на другому місці – собаки, а на третьому – коти (Леваківський та ін., 2016).

Упродовж 2021-2024 рр. значно збільшилась кількість захворювань лисиці на сказ. У порівнянні з 2020 р. чисельність хворих тварин у 2024 р. збільшилась у вісім разів (рис. 4.4). Найбільша кількість захворювань зареєстровано у 2022 р. і становила 152 особини. У 2023 р. у Львівській області зареєстровано 93 випадки захворювання тварин на сказ, з них – 54 свійських тварин та 39 диких тварин.

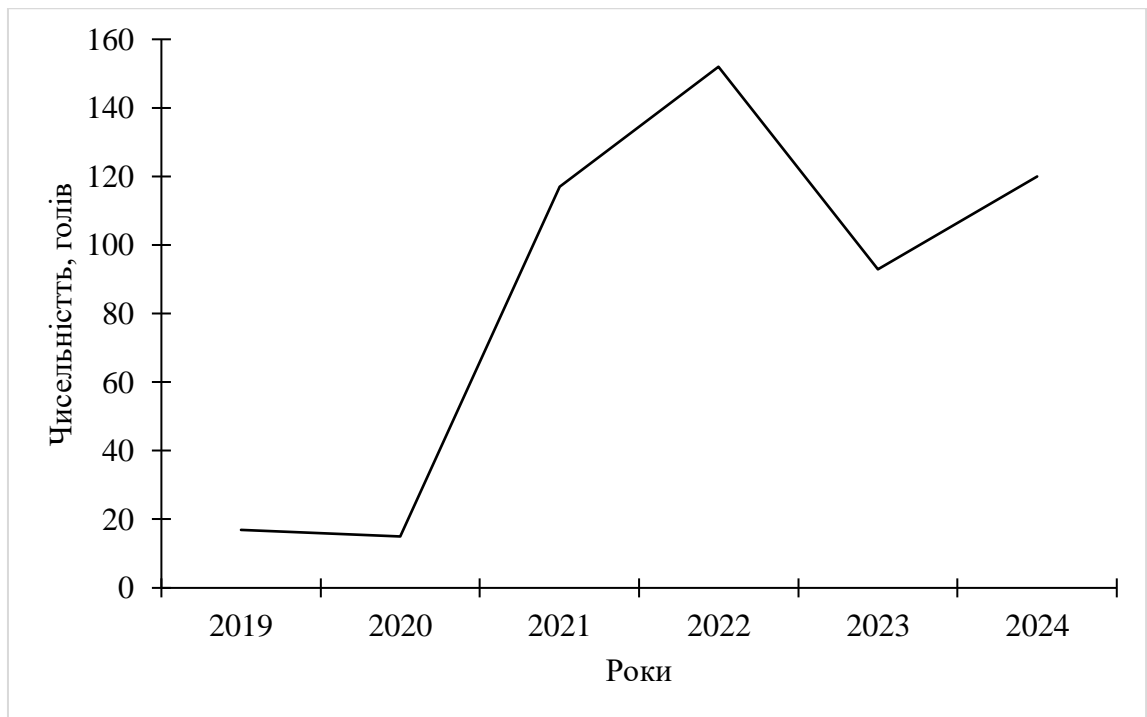

Рис. 4.4. Захворювання тварин на сказ у Львівській області

Із домашніх тварин хворіли 30 котів і 24 собак, а з диких – 36 лисиць, дві куниці і борсук. Найбільше скажених тварин (23 випадки) зареєстровано у Дрогобицькому районі, а найменше – у Золочівському, всього – два випадки. У наступному році (2024 р.) найбільше випадків захворювання на сказ виявлено у Львівському районі. У цьому ж році захворювання виявлено у 34 собак, 28 котів, у трьох представників великої рогатої худоби, однієї куниці, єнотоподібної собаки та однієї рисі. У 2025 р. серед свійських тварин виявлено захворювання у коня. У минулому році найбільше випадків захворювання (37 випадки, що становило 30,8%), включаючи лисиць, зареєстровано у Львівському районі. Значна захворювань на сказ у домашніх тварин зумовлена внаслідок появи у населених пунктах хворих лисиць, а також внаслідок поселення хижака на околицях, або безпосередньо у селах і містах з наступним контактом із свійськими і безпритульними тваринами. У 2024 р. на Львівщині було проведено весняні та осінні заходи з преоральної імунізації дичини проти сказу. Всього було розповсюджено близько 700 доз вакцини охопивши площу понад 12 тис. км². Вакцину розклали на відстані не ближче 200 м від населених пунктів у лісових масивах, у мисливських угіддях.

Сказ (*Rabies*) – природна вірусна інфекція, яка широко поширена по всій території України, в тому числі на Львівщині. Вогнища сказу формуються внаслідок циркуляції збудника (вірус роду *Lyssavirus* із родини *Rhabdoviridae*) серед диких, свійських та синантропних тварин. У сучасних умовах хвороба зареєстрована у 30 видів ссавців на території 167 країн світу. Епізоотії сказу створюють реальну загрозу здоров'ю та життю людей. Основними джерелами інфекції людини є дикі та домашні тварини собачих (*Canidae*).

Причини захворювань полягають не тільки у циклічності спалаху хвороби, але й зменшенні обсягів добування лисиць, що призвело до істотного поширення захворювання. Для лисиці характерна істотна інвазивність. В Україні запроваджені ветеринарно-санітарні вимоги згідно яких допускається щільність лисиці 0,5-1,0 особини на 1 тис. га. В Україні у всіх лісомисливських районах за останні 25 років не було досягнуто такої щільності. У європейських країнах науково обґрунтованою критичною межею щільності виду для поширення сказу в 6,3 особини на 1 тис. га. За період з 2019 р. до 2025 р. максимальна щільність лисиці у мисливських угіддях Львівського надлісництва становила 2,8 особин на 1000 га (рис. 4.5.).

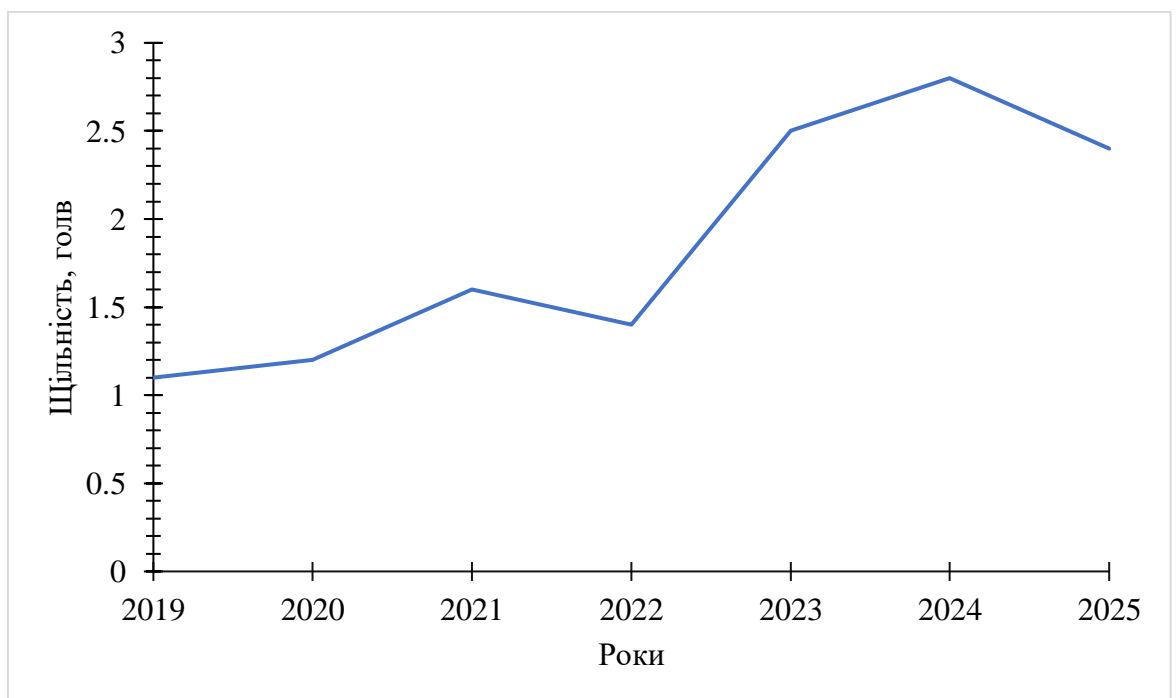

Рис. 4.5. Щільність лисиці у мисливських угіддях Львівського надлісництва

Упродовж 2019-2022 рр. щільність лисиці в угіддях надлісництва становила від 1,1 до 1,6 голів на 1 тис. га. Добування лисиці упродовж 2019-2022 рр. в обсягах 60% від загальної чисельності утримували поголів'я у межах 30-40 голів. В умовах Львівщини основними видом, який поширює хворобу, є лисиця, а також собака та кіт (рис. 4.6). Заходи боротьби із зараженими тваринами включає неспецифічну профілактику – зменшення щільності популяції лисиці, як основного резервуару сказу, і інших диких тварин шляхом планового відстрілу, а також заходи специфічної профілактики, які включають оральну імунізацію диких тварин шляхом поширення приманок з антирабічною вакциною. У сучасних умовах вирішальне значення має активна санітарно-освітня робота: про поведінку хворих тварин, необхідності уникати тісного контакту з незнайомими домашніми та будь-якого контакту з дикими тваринами, про екстерні заходи, які необхідні здійснити після покусів або виділення слини тваринами, особливо у період салавації (підсиленого виділення слюни), що характерно для тварин, які хворіють на сказ.

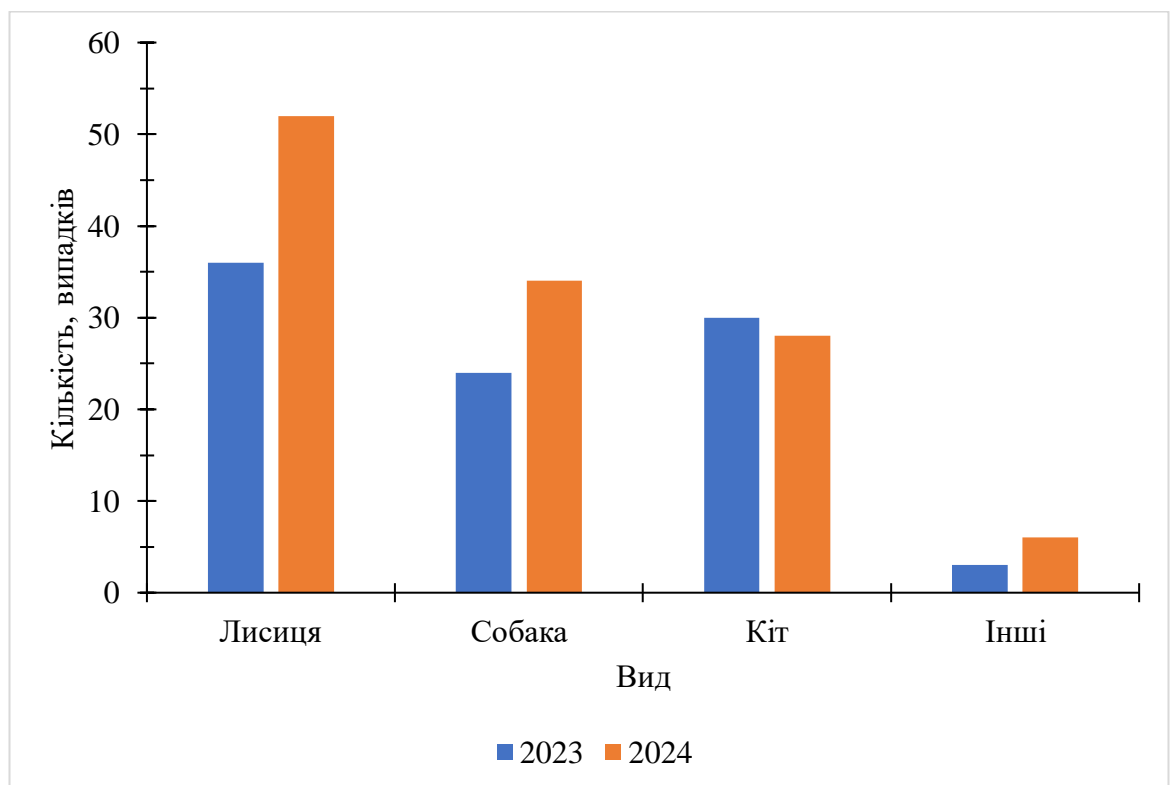

Рис. 4.6. Видовий розподіл захворювання тварин на сказ у Львівській області

Як видно з рис. 4.6, найчастіше у Львівській області зафіксовано захворювання на сказ лисиць. Сказ – інфекційне захворювання свійських і диких тварин, а також людей, що викликано нейтропним вірусом. Для захворювання характерне важке враження ЦНС (центральна нервова система). Серед всіх інфекційних хворіб смертність від сказу найбільша. Симптомами прояву хвороби є агресивність, надмірна збудженість та слиновиділення, параліч тощо. Вірус передається до людини від інфікованої тварини шляхом укусу або потрапленням завірусованої слини на слизові оболонки. У випадку появи симптомів хвороба не виліковується і в 100% випадків закінчується загибеллю людини. Тому лікування не існує, лише профілактичними заходами можна запобігти захворюванню. Найефективнішим заходом профілактики є щорічна регулярна вакцинація свійських тварин. Людині необхідно уникати контактувати з безпритульними, бродячими, здичавілими або дикими тваринами, особливо, якщо дикі тварини не бояться людини.

Збільшення випадків захворювань на сказ характерно не тільки для Львівської області. Така ж тенденція зареєстровано загальною для України. У 2021 р. було виявлено 640 випадків захворювання, наступного року – 469, 2023 р. – 1086, а в 2024 р. – 1214 випадків сказу. Упродовж першого півріччя 2025 р. в країні виявлено понад 450 випадків небезпечної хвороби у тварин, що на 40% більше порівняно з аналогічним періодом минулого року. Найчастіше носіями сказу є лисиця, бродячі собаки та коти, істотно рідше – свійська худоба. Вже у 2025 р. виявлено 32 укуси людей дикими тваринами, з них лисиці – 11, гризуни – 4, інші дикі тварини – 17. Бродячі собаки покусали понад 100 людей, значно більше домашні собак – близько 200 людей. Бродячі коти також менше покусали, лише 16 громадян, а домашні – близько 90 жителів країни. Скажені тварини у 2024 р. покусали дорослих жителів Харківської та Дніпровської областей. Людина у Харківській області померла від сказу після укусу свійської тварини. Збільшення випадків сказу серед тварин пов'язано з міграційними процесами, які зумовлені військовими діями. Проаналізовано видовий склад тварин, які хворіли на сказ (табл. 4.1).

Види тварин, які хворіли на сказ у Львівській області та Львівському районі

Вид	Львівська область	Львівський район
Свійські тварини		
Собака	+	+
Кіт	+	+
Кінь	+	–
Корова	+	+
Дикі тварини		
Лисиця	+	+
Тхір	+	–
Борсук	+	–
Єнотоподібний собака	+	–
Рись	+	–
Їжак	+	+

Як видно з табл. 4.1, на сказ зареєстровано чотири види свійських тварин і шість видів диких тварин. Захворювання на сказ їжака зареєстровано в угіддях в минулому філії «Рава-Руське ЛП», які зараз входять до складу Львівського надлісництва. Ймовірно їжак став об'єктом нападу лисиці, яка хворіла на сказ. У 2024 р. щільність тварин, які хворіли на сказ, у розрізі районів становили: Дрогобицький – 0,006 голів на 1 км², Золочівський – 0,005 голів на 1 км², Львівський – 0,007 голів на 1 км², Самбірський – 0,003 голів на 1 км², Стрийський – 0,005 голів на 1 км², Шептицький – 0,004 голів на 1 км², Яворівський – 0,005 голів на 1 км².

4.4. Живлення

В умовах Львівського надлісництва основним кормом лисиці є мишоподібні гризуни, які становлять близько 60% раціону. Переважають полівки, серед яких визначених до виду особин найчастіше серед інших жертв лисиці трапляються руді полівки. В екскрементах хижака рідко трапляються жовтогорлий та лісовий мишаки, хоча ці види мишаків є фоновими у насадженнях надлісництва. Із інших видів нерідко жертвами лисиці бувають зайці сірі. На білку та ондатру, за даними дослідників, хижак полює дуже рідко і

Ймовірно випадково і в раціоні лисиці вони становлять понад 1%. Із інших дрібних ссавців у незначній кількості вона добуває комахоїдних: крота, бурозубку, їжака. Кротів і бурозубок лисиця ловить ймовірно при нехватці кормів, так як дуже часто звірки тривалий термін лежали біля виводкових нір без поїдів, або тільки з відгризеними головами. Істотне значення серед кормів тваринного походження має падаць, яке представлено залишками диких ратичних. Із ратичних найчастіше знаходили шерсть дикої свині. Вони траплялися в 15% екскрементах. Лисиця ймовірно поїдала мертвих особин, які загинули від африканської чуми свиней.

Рідше в екскрементах траплялася шерсть козулі. Деякі дослідники вказують на значний вплив лисиці на чисельність козулі. Біля виводкових нір виявляли залишки козуленят і поросят. Ймовірно це в основному козуленята, які загинули через деякі причини (переважно після народження), і яких лисиця знаходить за запахом.

4.5. Конкуренти

Конкурентами лисиці за корми, стації розмноження є рись (*Lynx lynx* L.), вовк (*Canis lupus* L.), єнотоподібний собака (*Nyctereutes procyonoides* Gray), шакал (*Canis aureus* L.), борсук (*Meles meles* L.) та ін.

Рис. 4.7. Не жила нора лисиці (Лапаївське лісництво Львівського надлісництва)

Однак, на території надлісництва рись, кіт лісовий відсутні. Загалом, згідно літературних джерел біотопічний розподіл лисиці та рисі не дозволяє говорити про прояви конкурентних відношень (Турянин, Турянин, 1990). Зокрема аналіз добування хижаками (вовк, ведмідь, кіт лісовий, рись, куниця та ін.) птахів у гірських умовах проведений проф. Туряниним І. І. показав, що із пернатих лисиця найчастіше із всіх хижаків добуває орябка (*Tetrastes bonasia* L.). Він у раціоні лисиці становить 3,7%. Для прикладу: у раціоні вовка орябок становить 2,4%, ведмедя бурого – 1,6%, куниця лісової – 2,0%. Також найбільше лисиця добуває тетерука (*Lyrurus tetrrix* L.), якого виявлено в 1,3% екскрементах хижака. Глушець (*Tetrao urogallus* L.) виявлений у кормах лисиці в 1,3% екскрементів, лісової куниця – 1,0%, горностая – 0,5%, kota лісового – 1,3%, рисі – 1,2%. До лісових масивів надлісництва часто прилягають польові угіддя – місця існування польової пернатої дичини – куріпки сірої (*Perdix perdix* L.), перепілки (*Coturnix coturnix* L.), фазана (*Phasianus colchicus* L.). Із всіх карпатських хижаків найбільший вплив на фазана здійснює лисиця.

Рис. 4.8. Жила нора лисиці (Лапаївське лісництво Львівського надлісництва)

Фазан у живленні лисиці становить 2,9%, сіра куріпка – 2,3%. Враховуючи, що наведені дані стосуються всіх сезонів року і відносяться до відносно істотного періоду (майже 40 років), значення лисиці у впливі на пернату дичину незначна. Дискусія про негативний вплив лисиці на поголів'я мисливських звірів і птахів існувала серед мисливців починаючи з XIX ст. (Douillet, 1899). У кінці позаминулого століття хижака було віднесено до «шкідливих тварин» (Sander, 1899).

ВИСНОВКИ

Лисиця звичайна (*Vulpes vulpes*) – фоновий вид фауни України, широко поширена у мисливських угіддях Львівської області. Вид характеризується значною екологічною пластичністю, заселяє різноманітні біотопи у Львівському районі. Мисливські угіддя Львівського надлісництва характеризуються I бонітетом (дуже добрими кормовими і захисними умовами) у північній частині, а в південній частині – II бонітетом (добрими кормовими і захисними умовами).

Лисиця – типовий еурифаг-хижак. Вид з широким кормовим діапазоном. Основу кормового раціону становлять мишоподібні гризуни, птахи, комахи, рослинні корми тощо.

Від початку російської агресії в угіддях істотно зменшились обсяги біотехнічних заходів, внаслідок поширення захворювання диких свиней африканською чумою у сусідніх користувачів мисливських угідь, ліквідовано два вольєри із розведення звірів.

Внаслідок російської агресії упродовж 2022-2025 рр. добування не проводилося і чисельність лисиці значно збільшилась. Приріст упродовж аналізованого періоду у середньому становив 27%, а чисельність коливалася у межах 30-40 голів. Упродовж 2019-2022 рр. в угіддях надлісництва добуто понад 200 лисиць. У 2022 р. добуто лише 16 лисиць упродовж зимового періоду до російської агресії. З 2019 до 2022 рр. добування у середньому становило 66% від загальної чисельності поголів'я. За відсутності добування поголів'я збільшилось з 2019 р. до 2025 р. – у 2,1 рази, що становить 53%.

Упродовж 2019-2022 рр. щільність лисиці в угіддях надлісництва становила від 1,1 до 1,6 голів на 1 тис. га. Добування лисиці упродовж 2029-2022 рр. в обсягах 60% від загальної чисельності утримували поголів'я у межах 30-40 голів. Упродовж 2021-2024 рр. значно збільшилась кількість захворювань лисиці на сказ. У порівнянні з 2020 р. чисельність хворих лисиць у 2024 р. збільшилась у вісім разів. Найбільша кількість захворювань зареєстровано у 2022 р. і

становила 152 особини. У видовому відношенні найчастіше хворіють на сказ лисиці, свійські собаки і коти.

З метою регулювання чисельності поголів'я і зменшення захворювання на сказ звірів необхідно проводити полювання у мисливських угіддях надлісництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бондаренко В.Д. Біотехнія: Навч. посібник. – Ч. 1 – Львів: ІЗМН, 1998. – 260 с.
2. Бондаренко В.Д. Біотехнія: Навч. посібник. – Ч. 2. – Львів, 2002. – 352 с.
3. Бондаренко В.Д., Делеган І.В., Соловій І.П. та ін. Мисливствознавство: навчальний посібник. – К.: НМК ВО. – 1993. – 200 с.
4. Бондаренко В. Д., Делеган І.В., Татаринів К.А. та ін. Облік диких тварин. – Львів, 1989. – 66 с.
5. Бондаренко В.Д. Мисливці і дичина - кого більше? // Лісовий і мисливський журнал. – № 3. – 1996. – С. 8-9.
6. Корнеєв О. П. Живлення лисиці на Україні // XII наукова сесія. Тези доповідей. – Сесія біології. – К.: Вид-тво Київського держ. ун-ту, 1955. – С. 92-95.
7. Левківський Д. М., Левківський Н. Д., Сторчак Ю. Г., Гутий Б. В. Епізоотологічний моніторинг сказу тварин у Львівській області за 2014-2016 роки, аналіз проведених антирибічних заходів // Науковий вісник ЛНУВМБТ імені С. З. Гжицького, 2016. - Т. 18. - № 3 (71). - С. 50-51.
8. Луцак А.М., Гунчак М.С., Делеган І.В. Особливості поширення та динаміка чисельності лиса в Карпатах // Збереження та відтворення біорізноманіття Горган. – Матеріали наук.-практ. конф., присвяченої 10-річчю природного заповідника «Горгани». – Надвірна, 2006. – С. 127-131.
9. Мигулин А. А. Закономерности размножения и численности некоторых млекопитающих УССР // Тезисы докладов экологической конференции. – 1940 . – С. 18-29.
10. Полушина Н. А., Боднар Б. Н., Боровец Е. Я. Хищники в антропогенных ландшафтах Прикарпатья // IV съезд Всесоюзного териологического общества. III том (Москва, 27-31 января 1986 г.). – С. 18-20.
11. Полушина Н. А. Динамика заготовок и состояние запасов промысловых видов хищников на Западе Украины // Первое Всесоюзное совещание по

млекопитающих. – Тезисы докладов. 25-31 января 1962 г. – М.: Изд-во Москов. ун-та, 1961. – С. 79-80.

12. Полушина Н. А., Владышевский Д. В. Питание лисицы, лесной куницы и ласки в условиях Украинских Карпат // Флора и фауна Карпат. – Вып. 2. – М.: Изд-ство Академии наук СССР, 1963. – С. 212-218.

13. Полушина Н. А. К вопросу о роли лисицы в сельском и охотничьем хозяйстве западных областей Украины // Первая научная конференция по развитию охотничьего хозяйства Украинской ССР. – Тезисы докладов. Часть. 10-12 июня 1968. – К., 1968. – С. 180-184.

14. Роженко Н. В. К биологии лисицы обыкновенной в северо-западном Причерноморье // IV съезд Всесоюзного териологического общества. II том (Москва, 27-31 января 1986 г.). – С. 214.

15. Татаринов К.А. Звірі західних областей України (Матеріали до вивчення фауни Української РСР). – К.: АН УРСР, 1956. – 186 с.

16. Татаринов К. А. Хутрові звірі Поділля та шляхи збагачення місцевої теріофауни // Матеріали до вивчення природних ресурсів Поділля. – Тернопіль-Кременець, 1963. – С. 176-180.

17. Татаринов К.А. Фауна хребетних Заходу України. - Львів: Вид-во Львівського ун-ту, 1973. - 257 с.

18. Турянин И. И., Турянин Я. И. Роль хищных зверей в истреблении промысловых птиц в Карпатах // V съезд всесоюзного териологического общества АН СССР. (29 января - 2 февраля 1990 г., Москва). II том. – С. 303.

19. Хоецький П.Б. Вплив чинників середовища на щільність мисливських звірів // Науковий вісник. Зб. науково-техн. праць. – Вип. 9.12. – Львів:УкрДЛТУ, 1999. – С. 87-93.

20. Хоецький П.Б. До аналізу списку мисливських звірів України // Науковий вісник НЛТУ України: Зб. наук.–техн. праць. 2010. Вип. 20.9. – С. 30-39.

21. Хоєцький П. Б. Інтродукція і реакліматизація мисливських звірів у Західному регіоні України // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20. – С. 264-273.

22. Хоєцький П. Б. Концепція розвитку мисливського господарства Західного регіону України. – Львів, НЛТУ України, 2011. – .

23. Цибуляк Т. П. Использование территории лисицами // IV съезд Всесоюзного териологического общества. III том (Москва, 27-31 января 1986 г.). – С. 371-372.

24. Шарлемань Н. В. К вопросу о значении лисицы в сельском и лесном хозяйствах Украины // Первое Всесоюзное совещание по млекопитающим. – Тезисы докладов. 25-31 января 1962 г. – М.: Изд-во Москов. ун-та, 1961. – С. 117-118.

25. Шейгас І. М., Гудзь М. І. Вплив особливостей харчування деяких видів хижих ссавців ((*Canis lupus*), (*Vulpes vulpes*), (*Nyctereutes procyonoides*)) на інтенсивність мисливського природокористування // Екологічні дослідження у промислових регіонах України: Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених (8-9 листопада 2005 р., м. Дніпропетровськ). – Дніпропетровськ. – Видавництво ДКУ. – 2005. – С. 131-132.

26. Шейгас І.М., Гудзь М. І. Основні напрямки моніторингу стану популяцій основних видів мисливської фауни // Лісівництво і агролісомеліорація. – Харків. – 2006. – Вип. 113. – С. 219-224.

27. Шейгас І.М. Мисливське природокористування, як сфера суспільного виробництва // Фальцвейнівські читання: Матеріали VII Міжнародної конференції (24-24.05.2009 р., м. Херсон, ХДУ, інститут природознавства). – Херсон. – 2009С. – С. 424-430.

28. Шевченко Л. С. Изучение влияния ядохимикатов на зайца-русака // Первая научная конференция по развитию охотничьего хозяйства Украинской ССР. – Тезисы докладов. Часть. 10-12 июня 1968. – К., 1968. – С. 272-275.

29. Douillet Modest. Kilka slow w sprawie lisa // Lowies. – 1899. – № 15. – Р. 177-178.

30. Sander A. Lis w porównaniu ze skrzydlatymi szkodnikami // *Lowiec*. – 1899.
– № 16. – P. 186-187.

31. Wilson D. E. & Reeder D. M. (Eds.). [Mammal Species of the World](#). – JHU
Press, 2005. – 901 p.

ДОДАТКИ

ЛЬВІВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ЛЬВІВСЬКА ОБЛАСНА ВІЙСЬКОВА АДМІНІСТРАЦІЯ
НАКАЗ

08.08.2023

Львів

№ 154/22

Про встановлення обмежень щодо проведення полювання та регулювання питань мисливства в період воєнного стану на території Львівської області

Відповідно до Указу Президента України від 24.02.2023 № 64/2023 «Про введення воєнного стану в Україні», статті 15 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», статті 8 Закону України «Про мисливське господарство та полювання», законів України «Про місцеві державні адміністрації», «Про оборону України», з метою запобігання загрози життя та заподіяння шкоди здоров'ю населення на території Львівської області

НАКАЗУЮ:

1. Заборонити полювання на території Львівської області до припинення дії або скасування воєнного стану в Україні, за винятком регулювання чисельності окремих мисливських видів звірів з дотриманням вимог чинного законодавства України.

2. Головному управлінню Національної поліції у Львівській області, Львівському обласному управлінню лісового та мисливського господарства, Державній екологічній інспекції у Львівській області, районним військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування забезпечити виконання пункту 1 цього наказу.

3. Користувачам мисливських угідь усіх форм власності:

3.1. Спільно з працівниками державної лісової охорони визначити відповідальних осіб з числа штатних працівників щодо охорони мисливських угідь та проведення біотехнічних заходів.

3.2. Забезпечити егерську службу відповідними документами, що засвідчують особу, засобами індивідуального захисту та форменним одягом не військового зразка.

3.3. Забезпечити виконання рішень Державної надзвичайної протиепізоотичної комісії при обласній державній адміністрації стосовно профілактики та нерозповсюдження інфекційних та паразитарних хвороб тварин на території області.

4. Районним військовим адміністраціям, сільським, селищним та міським радам, користувачам мисливських угідь спільно з громадськими організаціями

мисливців провести роз'яснювальну роботу серед населення щодо заборон, встановлених цим наказом.

5. Контроль за виконанням наказу покласти на заступника голови обласної військової адміністрації відповідно до розподілу функціональних обов'язків.

Начальник

ВІРНО

М. КОЗІЦЬКИЙ